

A hazai beruházások alakulásának főbb tendenciái az elmúlt évtizedekben és néhány tanulság – I. rész

Beruházás és növekedés 1950–2000 között

SCHWEITZER IVÁN

A cikk a hazai beruházások alakulásával foglalkozik, vizsgálja a főbb folyamatokat, jellemzőket. Időhorizontja változó: a konjunktúraelemzés mintegy 50 évre tekint vissza, de a folyamatok, jellemzők részletesebb vizsgálata az utóbbi 10 évre koncentrált. A konjunktúrávizsgálat, amely az 50-es évektől tekinti át a beruházások fő folyamatait, rámutat arra, hogy a rendszerváltás előtt az állami tulajdon domináló rendszerében a párt- és kormányzati vezetés beruházáspolitikáját a mértéktelen növekedési törekvésekből fakadó, voluntarista döntések uralták. A beruházások szerkezete nem kapcsolódott az ország adottságaihoz. A beruházási „éhséget” az időről időre felhalmozódó egyensúlyi feszültségekből következő visszafogások korlátozták. A 60-as és különösen a 70-es évek beruházásai az ország óriási eladósodásával jártak, ami még a rendszerváltást követő években is súlyos terhet jelentett. A rendszerváltás után rövidesen megindult a külföldi tőke beáramlása, ez a 90-es évtizedben (és azóta is) a beruházások domináló folyamata, és meghatározó szerepe van abban, hogy az ország kikerült az adósságcspadából. A cikk első része ezután a beruházások alakulásának néhány kiemelt kérdésével foglalkozik. A beruházási ciklusokról megállapítja, hogy valódi ciklusokat sem az adatsorok, sem a tapasztalati tények nem mutatnak. 1990 előtt a párt- és állami vezetés döntéseihez igazodó ún. „adminisztratív” ciklusok jellemezték a beruházások időbeli mozgását. A beruházási ráta hosszabb távon és jelenleg is közepes szintűnek mondható. A hazai beruházások alakulásának a világgazdasági folyamatokkal való korrelációja a rendszerváltás óta megerősödött, a külföldi működő tőke beáramlása meghatározó folyamattá vált a beruházások alakulásában.*

Bevezető megjegyzések

1. E cikkben a magyarországi beruházások alakulását mutatjuk be. Több időtávot alkalmazunk, fő mondanivaló azonban a rendszerváltástól napjainkig terjedő időhöz kötődik, vagyis gyakorlatilag a múlt század 90-es éveire. Az általános konjunktúraelemzésben, amely a cikk első részének tárgya, nagyvonalú áttekintést adunk, egészen az

* A cikk a KOPINT-DATORG Rt.-nél folytatott kutatás keretében készült tanulmányon alapul. A tanulmány elkészítését a Gazdasági Minisztérium támogatta.

Schweitzer Iván, a KOPINT-DATORG Rt. kutatója.

50-es évek elejéig visszanyúlva. Mi indokol ma ilyen visszapillantást? A cél csak részben az, hogy a gazdaságtörténeti feltárást, tisztázást segítsük. Sokkal fontosabbnak tartjuk, hogy ma még ez az időszak szenvedélyes viták tárgya, és rengeteg a félreértés, félremagyarázás. A tények ismeretének hiánya igen gyakran egyáltalán nem zavarja a vitázó feleket. A rendszerváltás előtti időszakot a nézetek politikai indítékú polarizálódása miatt általában vagy egységesen feketén, vagy egységesen fehéren szokás értelmezni. Legtöbbször abban nyilvánul ez meg, hogy nem tekintik a rendszerváltás előtti mintegy negyven évet változó politikai és gazdasági időszakok folyamatának, pedig e nélkül semmit nem lehet megérteni erről a periódusról. Másfelől igen fontos indítéka a visszatekintésnek az, hogy a pártállami rendszer működése számos tanulsággal jár egy piacgazdaság – különösen egy fiatal, tapasztalatok által még nem csiszolt piacgazdaság – számára is. A kormányok ugyanis ilyen körülmények között is hajlamosak lehetnek a voluntarizmusra, a piaci törvények negligálására, a piaci működés korlátozására, az állami beavatkozás túlzásaira vagy éppen arra, hogy megfélemlítsenek a versenyzésszerű szervezetek (vállalatok, bankok stb.) állami tulajdonlásának negatív hatásairól. (Természetesen néha az ellenkezőjére, a piac túlzott szabadon engedésére is, de az elmúlt évtizedek története nem erről szól). Az első rész ezért idézi fel röviden a rendszerváltás előtti évtizedeknek a téma szempontjából legfontosabbnak ítélt gazdasági folyamatait, jellemzőit.

2. A hangsúly azonban a rendszerváltás utáni folyamatokon van. A legfontosabb alapkérdést nem könnyű megfogalmazni. Induljunk egy idézetből, *Samuelson – Nordhaus* Közgazdaságtanának a gyengén fejlettség ördögi köréről szóló szavaiból, amelyek megítélésünk szerint segíthetnek a hazai beruházások rendszerváltás előtti alapdilemmájának megértésében: „Az alacsony jövedelmek alacsony szintű megtakarítást eredményeznek; az alacsony szintű megtakarítás visszafogja a tőke növekedését; az elégtelen mennyiségű tőke megakadályozza a termelékenység gyors növekedését; az alacsony szintű termelékenység alacsony jövedelmeket eredményez. A szegénység más elemei is önerősítő jellegűek. ... Mivel a nemzeti méretű szegénységben gyakran a kölcsönhatásoknak és az önerősítő jellegnek is szerepe van, egyesek nyomatékosan rámutatnak, hogy a fejlődéshez „nagy lökésre” van szükség, amelynek révén ki lehet törni az ördögi körből. Ha az ország szerencsés, akkor a beruházások növekedését, a szakképzettség fejlesztését és a népességnövekedés megfékezését célzó egyidejű intézkedések a gyors ütemű gazdasági növekedés »angyali körét« hozhatják létre.” (*Samuelson – Nordhaus*, 1988. 1162. o.)

Magyarországon a szegénység ördögi körét – ami persze jellemzőiben lényegesen eltért a harmadik világ szegénységétől – sajátosan motiválta a „létező szocializmus”: az állami beruházások alacsony hatékonyságú rendszere miatt a „nagy lökések”, a kitorési kísérletek és lehetőségek reménytelenül megbuktak. A rendszerváltás után azonban ez a „nagy lökés”, a „take-off” olyan módon jelent meg a magyar gazdaságban, amely világméretekben egyáltalán nem szokatlan, sőt, azt lehet mondani, hogy a fejlődő világból való kiemelkedésben a 20. század második felében a leggyakoribb módszer. Ez pedig a 90-es években éppen a beruházások terén jelent meg a külföldi működő tőke nagy tömegű beáramlása formájában. Látványos sikert hozott ez Magyarországnak, elsősorban európai mércével kiemelkedően gyors növekedési ütemet.

A külföldi működő tőke hatása azonban a gazdaság növekedésében sajátos. Utalunk vissza az előbbi idézetre. Az ördögi kör elemei a következők voltak: alacsony jövedelem, alacsony megtakarítás, elégtelen mennyiségű tőke, alacsony termelékenység, alacsony jövedelem. A külföldi működő tőke beáramlása ebben a helyzetben valódi „take-off” eszköz. De egy alapvető új dilemma keletkezik. A kérdés úgy vetődik fel, vajon a külföldi működő tőke által létrehozott beruházások kirántják-e az *egész* gazda-

ságot az elmaradottság ördögi köréből? Vagy az történik, hogy két egymás mellett működő gazdaság alakul ki, amelyek közül az egyik bennragad a lemaradás csapdájában, miközben a másik bámulatos növekedési mutatóival az egész gazdaság átlagos növekedését látványossá teszi?

Ez az a fő kérdés, amire feleletet kerestünk, ezért vizsgáltuk meg a beruházások alakulásának mutatóit, összetételét, a regionális térképet, a megtakarítások helyzetét stb. Anélkül, hogy a választ itt megadnánk – végleges megoldásra, a kérdés lezárására természetesen nem is jutottunk –, annyit előrebothsátunk: ahogy az lenni szokott és várható volt, a lehetséges két szélsőséges válasz között van az igazság.

3. Az írás a nemzetgazdaság teljes körével foglalkozik. A nemzetgazdaság ágazati szerkezetében a feldolgozóipar első közelítésben egyetlen sorként szerepel, munkánk során azonban arra törekedtünk, hogy részletesebben vizsgáljuk legalább a feldolgozóipar vezető ágazatainak beruházási helyzetét. Ezt nemcsak a gazdaságban betöltött részesedésük indokolja, hanem dinamizáló szerepük is. A külföldi működő tőke is elsősorban a feldolgozóipart célozta meg, lendítő szerepét is főképp itt tölti be.

Az ágazati struktúra mélységét tekintve ugyanúgy, mint a regionalitás terén vagy bármely más rész kérdésben, a témák szinte a végtelenségig részletezhetőek lennének. Természetesen mindegyik témában határt kellett szabni a részletek feltárásának. Valójában meglehetősen átfogó szinten kellett maradni, részben a tanulmány átfogó tematikája miatt, részben idő- és kapacitáskorlátok következtében, néha pedig a (publikált) statisztikák hiánya miatt is. Mindemellett nem alkalmaztunk merev határokat, a probléma által megkívánt mélységig igyekeztünk vizsgálódásunkat kiterjeszteni.

4. A cikk állításai háromféle típusú *forráson* alapulnak. Az első a nyilvános statisztika, vagyis az elsődleges adatközlők által vagy a szakirodalomban már publikált adatok. A második a szakirodalom által adott tényközlések, elemzések értékelő feldolgozása. A harmadik a szerzőnek a magyar gazdaság figyelésével eltöltött néhány évtizedben összegyűlt ismeretei, információi. Mindhárom forrásról elmondható, hogy meglehetősen korlátozott megbízhatóságú (de feltehető, hogy nem bizonytalanabb, mint bármely más közgazdasági elemzés bármely más módszere). A három forrás arányáról – bár ezt talán a t. Olvasó jobban meg tudja majd ítélni – annyi bizonyos, hogy a meghatározó a statisztikai adattömeg. Ez tudatos: minden fogyatékosága ellenére mégis ezt tartjuk a legmegbízhatóbbnak.

Aki statisztikai elemzéssel foglalkozik, statisztikai adatokkal huzamosan dolgozik, megérti, miért vannak fenntartásaink ezzel a forrással szemben is, hiszen ugyanarról a témáról több adatközlő szervezet is kiad statisztikákat, és ezek a gyakorlatban szinte soha nem egyeznek. Ebben a tanulmányban túlnyomórészt a Központi Statisztikai Hivatal adataival dolgozunk, és megjegyzéseink nem feltétlenül jelentik e nagy múltú, kitűnő intézmény munkájának a kritikáját. Emellett felhasználjuk az APEH, a Magyar Nemzeti Bank adatsorait, vámstatisztikákat és ad hoc felmérések eredményeit is. Némelykor alapvető adatokban is nagy eltérések mutatkoznak, aminek számos oka van. Egyik – valószínűleg a legfontosabb – ok: ha árnyalatokkal is, de szinte bizonyosan a különböző adatgyűjtőknél eltérőek a definíciók. Ez döntő mértékben egyszerűen abból fakad, hogy a különböző elkerülhetetlen elhatárolásokat a különböző szervezetek különbözőképpen húzzák meg. Hasonló jellegű és igen gyakori ok, hogy a statisztikát készítők a felmérésben szereplő alanyok körének, csoportosításának meghatározásánál is szükséges elhatárolások vitatható szakaszain – amelyekből mindig rengeteg van – eltérően döntenek. Eltérések keletkezhetnek a feldolgozás módjából is. Más-más eredmény adódik az adatok meghatározó tényezőit jelentő bizonyos paraméterekben (például és legtöbbször az árakban) mutatkozó különbségekből is. Végül: a fenti okok bármelyikének következmé-

nyeképpen sajnos igen gyakori (különösen a KSH gyakorlatában, ami persze a tömeges adatközlésből következik) az adatok visszamenőleges módosítása.

Minden eltérésnek van magyarázata, és minden okot fel lehet – és fel kellene – tární. A kutatónak ez kötelessége – lenne. De minden kutató tudja, hogy ebben az ügyben valamilyen ponton kompromisszumot kell kötnie, különben a megjelölt téma kutatása helyett az adatok eltéréseinek kutatására menne el gyakorlatilag korlátlan mennyiségű idő. A kutató azt teheti, hogy a lehető legpontosabban megmondja kitől, milyen elnevezésű adatot használ, és ha fontos eltéréseket, sajátosságokat észlel az adatok körének, a felmérési módszereknek a leírásában, akkor erre felhívja a figyelmet. Ezt igyekszünk megtenni mi is ebben a tanulmányban, de így is jelentkezhettek számottevően eltérő adatok, esetleg az elemzést, értékelést érintő ellentmondások is, amelyek elkerülték figyelmünket. Különösen nagy gondot tárhat fel egy kritikus felülvizsgálat a hosszú távú idősorokban. Ilyen felülvizsgálatra nem volt kapacitásunk, lényegében elfogadtuk a KSH egy korábbi adatközlését, és azt egyszerű módszerekkel kiegészítettük.

A döntőnek azt tekintjük, hogy a vizsgálatban kirajzolódnak markáns jelenségek, összefüggések, tendenciák vagy éppen hosszú távú trendek; ezeket a különböző adat sorok az egy-egy számban mutatkozó eltérések ellenére egyértelműen tükrözik, azokkal ellentétes jelzésekre alig bukkanhatunk. Legalább ilyen fontos, hogy a kirajzolódó kép nemcsak a különböző számokkal, hanem egyéb tényközlésekkel, leírásokkal, tapasztalatokkal is összhangban van.

5. Vizsgálódásunkban – a leggyakoribb kérdésfeltevéstől eltérően – arra vagyunk kíváncsiak, mennyire képesek a nemzetgazdaság egyes szereplői beruházásokat folytatni a különböző vizsgált időszakokban. Ez azt jelenti, hogy a ténylegesen elvégzett beruházások állnak a vizsgálat középpontjában. Tapasztalataink szerint a kutatások túlnyomó többsége ezzel szemben arra keres választ, mennyivel járulnak hozzá az elvégzett beruházások a gazdaság állóeszköz-állományának növekedéséhez. Miközben az állóeszköz-állomány a beruházásokkal egyfelől bővül, másfelől fogy is. Az érdeklődés többnyire az új beruházások és az elhasználandó különbözetére irányul.

Az első fogalom a *bruttó beruházás*, a második a *nettó beruházás*, a kettő eltérése az *amortizáció*. A bruttó beruházás egyik mutatója a *beruházások teljesítményértéke*, amely lényegében a beruházásokra fordított költségek összessége – ezt használja a KSH évközi és ágazati adatsoraiban. A vállalati mérlegek ezt felbontva tartalmazzák, megkülönböztetik az *üzembe helyezett* (befejezett) és a *befejezetlen* beruházásokat.

A KSH által folyamatosan figyelt bruttó beruházástól eltér a GDP-felhasználás egyik meghatározó tételeként megjelenő *bruttó állóeszköz-felhalmozás* adatsor. A KSH információink szerint a bruttó beruházás mutatóját egyre inkább közelíteni tervezi a bruttó állóeszköz-felhalmozáshoz, ez azonban az adatszolgáltatóktól kért közlések kibővítésével jár együtt. A közelítés terén már 1992-ben nagy lépés történt, azóta ugyanis, a korábitól eltérően, már az 50 ezer forint alatti értékű és 3 év helyett 1 éven túl használatos eszközöket is tartalmazza a beruházási mutató. További különbség az, hogy a bruttó beruházás csak az új eszközök aktiválását tartalmazza, a bruttó állóeszköz-felhalmozás pedig a használt eszközök beszerzését is.

Az *amortizáció* (*értécsökkenés*) az állóeszközök elhasználódása (fizikai leromlása és „erkölcsi” kopása, elavulása). Mint jeleztük, a gazdaság szereplőinek beruházási képessége tanulmányunk alapvető kérdése. Ebből a szempontból nem a valós elhasználódásnak van jelentősége. Ezzel szemben rendkívül fontos az *amortizációs* (*értécsökkenési*) *leírás*, amely az állóeszközök elhasználódása pótlásának, az ezt teljesítő beruházásoknak, így a gazdasági szereplők beruházási képességének is forrása. Anélkül, hogy tartalmi kérdésekre előre belemennénk, annyit mondhatunk, hogy ha a valós (valorizált) értécsökkenési leírás mértéke elmarad az állóeszközök valóságos értécsökkenésétől,

pótlási hiány keletkezik, amely akár vagyonszerzés okozója is lehet. A hazai folyamatok ennek markáns jeleit mutatják (vö.: *Kopátsy – Matolcsy – Sebestyén*, 1997).

Konjunktúraelemzés nemzetközi kitekintéssel

A Függelék táblázata a bruttó nemzeti termék felhasználását követi nyomon 1950-től 1980-ig, különös tekintettel a bruttó beruházás alakulására. Ezt 2000-ig kiegészítjük a gazdasági növekedés alapadataival. A vizsgálódásunk alá vont fél évszázados periódust szakaszokra bontva vizsgáljuk, mégpedig alapjában véve úgy, hogy egy-egy évtizedet egy-egy szakasznak tekintünk. (Kivételt az ötvenes évekkel teszünk, bármennyire is meglepő ugyanis, határozott véleményünk, hogy a gazdaságpolitikában és a beruházások terén a vizsgált időszakban az egyik legélesebb fordulatot a sztálini dogmákkal való szakítás jelentette.) Első látásra az évtizedes felosztás bizonyára igen meglepőnek tűnik, mégis kitarítottunk emellett. Bármennyire is igaz ugyanis, hogy a szakaszok egymásba folynak, egy-egy évtized „átnyúlik” a másikba, mint azt látni fogjuk, igenis vannak határozottan eltérő és jól körülírható jellemzői a gazdasági folyamatokban a hatvanas éveknek, a hetvenes éveknek, a nyolcvanas éveknek és a legérzékenyebben is vizsgált, hozzánk legközelebb álló, az össze többtől eltérő kilencvenes éveknek.

Ha végigkövetjük e hosszú periódus egymást követő szakaszait (ezt tesszük a következőkben), láthatjuk, hogy az állami tulajdonon alapuló erősen centralizált tervgazdaságban a fordulatokat a gazdaságpolitika, sokszor pedig egészen közvetlenül a politika akár éppen személyekhez kötődő változásai váltják ki. Különösen nagy kilengéseket okozott a politika és a beruházások alakulásának kötődése az 50-es években. Ezt jelzik a statisztikai számok, amelyeket nemcsak a bevezetőben jelzett okokból kell fenntartásokkal kezelni, hanem az adott időszak sajátos jellemzői és az eltelt hosszú idő miatt is. A számokat csak tendenciák és kilengések jelzőiként lehet elfogadhatónak tekinteni, nem a mértékek bemutatására. (Lásd az *1. és 2. táblázatot*.)

1. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának alakulása 1950–1960 között (Volumen 1988-as árakon, 1950=100)

	Bruttó beruházás	Készlet változása*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export	GDP
1950	100	100	100	100	100	100
1951	127,2	587,6	100,6	123,7	157,1	135,7
1952	145,4	-71,9	95,6	226,9	223,8	104,4
1953	145,2	305,9	96,8	276,7	185,7	132,7
1954	111,8	123,2	119,4	172,4	247,6	122,4
1955	107,3	322,7	125,0	150,9	95,2	136,7
1956	110,8	-844,9	132,9	130,5	147,6	70,3
1957	102,3	1227,6	147,0	136,9	633,3	200,8
1958	129,5	367,6	147,9	139,8	142,9	157,5
1959	156,8	324,3	157,1	150,9	295,2	165,6
1960	195,0	459,5	166,5	150,9	557,1	184,5

*Megjegyzés: A készletváltozás megnevezés pontatlan. A GDP többi elemétől eltérően ez nem adatok összesítéséből épül, hanem „maradékulven” működik. Ebből következően legalábbis „készletváltozás és egyéb” névvel kellene illetni ezt az adatsort. Jelentős tényezője egyébként a statisztikai hiba. Az értékelésnél ennek megfelelően kell kezelni az itt mutatkozó „tendenciákat” és ingadozásokat.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának megoszlása 1950–1960 között
(1988-as áron számított GDP=100)

	Bruttó beruházás	Készlet- változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export
1950	15,67	6,02	69,92	9,07	- 0,68
1951	14,69	26,04	51,80	8,27	- 0,79
1952	21,84	- 4,14	64,04	19,73	- 1,46
1953	17,15	13,87	51,02	18,92	- 0,96
1954	14,32	6,06	68,22	12,78	- 1,38
1955	12,30	14,21	63,95	10,02	- 0,48
1956	24,70	- 72,29	132,19	16,84	- 1,43
1957	7,99	36,78	51,20	6,19	- 2,15
1958	12,88	14,04	65,65	8,05	- 0,62
1959	14,85	11,78	66,32	8,27	- 1,22
1960	16,57	14,98	63,09	7,42	- 2,06

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázat alatt.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

Első szakasz (1950–1953)

Az első rövid periódusban Magyarországon a többi megszállt országhoz hasonlóan tisztán érvényesült a Szovjetunióban működő „sztálini” gazdaságpolitika, amelynek lényege az volt, hogy mindenáron, akár a lakosság fogyasztása rovására is növelték a beruházásokat. Az ideológiai háttér (a kommunizmus világméretű győzelmét hozó háborúra történő felkészülést) mint indítékot, és a gazdaságszerkezet abszurd eltorzítását (például: Magyarország legyen a „vas és acél országa”) mint következményt itt csak megemlíthetjük. Az első lépés a készletfelhalmozás volt. Az adat tartalmával és minőségével kapcsolatos minden fenntartásunk ellenére figyelemre méltónak kell tartanunk, hogy 1950-ről 1951-re a GDP készletnövekedésnek nevezett eleme (1988-as változatlan áron, ami láncindexek összekapcsolásán alapul, ezért ez is csak hozzávetőleges szám) csaknem hatszorosára nőtt (588 százalékkal). Ezt követően 1951-ről 1952-re a lakosság fogyasztása egyetlen év alatt 5 százalékkal csökkent, ugyanekkor a közösségi fogyasztás (ebben van a fegyverkezés is) 83 százalékkal (!) nőtt, a bruttó beruházás növekedése pedig 14 százalékkal volt. Ezt nevezhetjük a hazai sztálinizmus vegytiszta képletének.

Második szakasz (1954–1960)

1954-től új folyamatok indultak. E második periódusban, amelynek végét 1960-ban jelöltük meg, a beruházások elsődlegességének erőltetését elvetve a lakosság fogyasztása (egy 1958-as megtorpanás ellenére) igen nagy mértékben, csaknem 40 százalékkal növekedett, ami 5,7 százalékos évi ütemet jelent. Ezt a változást az időszak elején, Nagy Imre első miniszterelnöksége idején (1954) egy embercentrikus politika érvényre jutása, 1958 után pedig a forradalom leverését követő, a lakossági ellenállást megszüntetni igyekvő kádári konszolidáció váltotta ki. A közösségi fogyasztás a periódus elején 1953-tól 1955-re 45 százalékkal esett, ettől kezdve a periódus végéig ezen a szinten ingadozott.

A beruházások szempontjából az 1954–1960-as időszakot ketté kell osztani. 1957-ig – az 1954. évi jelentős (23 százalékos) mérséklődés után – a korábbinál lényegesen

alacsonyabb szinten ingadozott a beruházási volumen, 1958-tól azonban számottevően (1959-ben 20, 1960-ban 24 százalékkal) bővült. 1960-ban azonban a lakossági fogyasztás és a bruttó beruházások tetemes növekedése már nagymértékben az importnövekedés terhére valósult meg. Kialakult a későbbi időkre a rendszerváltásig jellemző gazdasági alapkonfliktus, amely a Kádár-korszak gazdaságpolitikáját és a növekedés ciklikusságát meghatározta: egyfelől a növekedési vágy és az életszínvonal szakadatlan növelésének doktrínája, másfelől az alacsony hatékonyságból eredő korlátozott teljesítmény ütközése, amikor is a növekedés előbb-utóbb már csak külföldi források bevonásával volt elérhető. Ez végül is minden esetben restrikcióba torkollott. Ilyen válsághelyzetek kialakulása vezetett azonban azokhoz a korlátozott reformokhoz is, amelyek lépésenként kissé közelebb vitték a hazai gazdaságpolitikát és intézményrendszert a piacgazdaságban szokásoshoz. Ez azonban már a későbbi idők tanulságainak megelőzése.

3. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának alakulása 1960–1970 között
(Volumen 1988-as árakon, 1960=100)

	Bruttó beruházás	Készlet-változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export	GDP
1961	96,70	144,94	100,34	111,16	78,63	107,67
1962	107,13	144,71	104,39	140,86	94,02	113,80
1963	121,28	168,12	109,41	144,66	119,66	122,58
1964	129,15	198,00	117,99	153,21	158,12	133,61
1965	130,53	127,18	119,53	146,08	124,79	124,36
1966	144,04	125,88	124,47	144,66	94,87	130,03
1967	171,91	184,47	132,15	149,41	164,10	147,20
1968	174,57	165,29	138,04	162,95	150,43	149,77
1969	188,40	88,35	144,92	172,92	86,32	146,93
1970	221,60	98,47	156,17	204,28	246,15	160,08

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, Bélyácz [1999], 114. o. és saját számítás.

4. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának megoszlása 1960–1970
(1988-as áron számított GDP=100)

	Bruttó beruházás	Készlet-változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export
1960	16,57	14,98	63,09	7,42	- 2,06
1961	14,88	20,17	58,80	7,66	- 1,51
1962	15,60	19,05	57,88	9,18	- 1,70
1963	16,39	20,55	56,32	8,76	- 2,01
1964	16,01	22,20	55,72	8,51	- 2,44
1965	17,39	15,32	60,64	8,72	- 2,07
1966	18,35	14,50	60,40	8,25	- 1,50
1967	19,35	18,77	56,65	7,53	- 2,30
1968	19,31	16,53	58,15	8,07	- 2,07
1969	21,24	9,01	62,23	8,73	- 1,21
1970	22,93	9,22	61,55	9,47	- 3,17

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, Bélyácz [1999], 114. o. és saját számítás.

A kereskedelmi hiány megugrásának következményeit 1961-ben megkísérelték elhárítani: a beruházásokat visszafogták, a lakossági fogyasztás stagnált, miközben a lepadt készleteket feltöltötték. A hatvanas éveket, vizsgálatunk harmadik periódusát egészében azonban – az élénk világgazdasági konjunktúráról sem függetlenül – gyors gazdasági növekedés, erős beruházási tevékenység jellemezte: 1960-as bázison 1970-re a GDP 60, a beruházás 122 százalékkal nőtt, miközben a lakosság fogyasztása 56 százalékkal bővült. (Lásd a 3. és 4. táblázatot.)

Az évtized közepéig a gyors növekedést a külkereskedelmi egyenleg erős romlása kísérte. A beruházások volumene eleinte meredeken emelkedett. A magyarországi fejlesztések nagymértékben igazodtak a KGST-célokhoz: a szakosítási tervek erősen determinálták a kereteket. Ennek megfelelően a beruházások tetemes hányada a következő gazdasági ágakba irányult: gépipar (dízelprogram, autóbusz és teherautó-gyártás, hajógyártás, híradástechnikai, műszer- és szerszámgépipar), vegyipar (etilénprogram, gyógyszeripar), alumíniumipar (az ún. timföld-alumínium egyezmény alapján).

A beruházások szerkezete – bár az 50-es évekkel szemben már nem a nehézipar elsődlegességének dogmájához kötődött – nem illeszkedett a magyar tradíciókhoz, szellemi kapacitásokhoz, inkább a Szovjetunió igényeihez és a szovjet (KGST-beli) komplett gyárberendezési kínálathoz igazodott, így végső soron a torz gazdaságszerkezeten alig javított. A gépkínálathoz igazodó fejlesztésre két példát érdemes említeni. Az egyik a szovjet gyárberendezésekre épülő műtrágyagyártás, amely rendkívül energiaigényesen igen gyenge minőségű műtrágya előállítására volt alkalmas, a másik a hasonló paraméterekkel rendelkező, az NDK-ból származó gyárberendezésekre épülő cementipar. A kiépült kapacitások igen költségesek voltak, a korabeli világszínvonaltól jelentősen elmaradtak, és igen magas költségszintű, alacsony hatékonyságú termelést tettek csak lehetővé. Jellemző, hogy a rendszerváltás után mindkét iparág gyakorlatilag megszűnt, hiszen kapacitásai versenyképtelenek voltak.

Az alacsony hatékonyság, rossz szerkezet korlátozott jövedelmezőséggel párosult, ami nemzetgazdasági szinten akadályozta a kádári vezetés egyik alapvető – és bizonyos értelemben igen méltánylandó – célkitűzésének érvényesíthetőségét. A Kádár-korszak jellemzője volt az általánosan ismert (sztálini eredetű) pártszlogennek, az életszínvonal szakadatlan növelésének mint követelménynek a komolyan vétele, amit társadalmi nézőpontból természetesen elismeréssel kell illetni, és hozzájárult ahhoz, hogy az ország a „legvidámabb barakk” megítélést vívta ki a „szocialista táborban”. A doktrína voluntarista érvényesítése a beruházások túlhajtása mellett a 60-as évek elejétől fokozatosan rontotta a gazdasági egyensúlyt, és 1965-re a GDP 6,9 százalékos visszaesését okozta. A bruttó beruházás és a lakossági fogyasztás – főképp a készletek (38 százalékos) csökkenése terhére – ebben az évben is növekedett (1,1, illetve 1,3 százalékkal).

A párdiktatúra keretei között racionalításra törekvő kádári vezetés, amíg a kereteket nem feszegették, megtúrta bizonyos reformokon gondolkodó közgazdászok, kisebb kutatócsoportok munkáját. A válsághelyzet nagymértékben megerősítette a hosszabb ideje érlelődő reformelképzelések esélyeit; egységesültek a kialakult elgondolások, a pártvezetés hozzájárult a gazdaság működési rendszerével foglalkozó bizottságok megszervezéséhez, felgyorsult a reformok kidolgozása. A gazdasági reform, az „új gazdasági mechanizmus” hívei, előkészítői a piacgazdaság bizonyos elemeinek átvétele útján kiegyensúlyozottabb fejlődést ígértek. Az 1968. január 1-jével bevezetett változások legfontosabb tényezője a termelési, ellátási tervelőírások megszüntetése volt, amelyek helyébe a vállalatok alapvető pénzügyi mutatóiról, legfőképpen a nyereségről szóló tervalku lépett. A központosított tervgazdaság ezzel nem szűnt meg, a központi szervek a kereslet-kínálat egyensúlyának

létrehozását azonban már nagymértékben a piacra bízták, bár ezt a központi szervek helyett az egy-egy gazdasági ágazatban vezető vállalatok ellátási felelőségeként fogalmazták meg. Ezzel összefüggésben – az új mechanizmus logikájával ellentétes módon – nagy vállalat-összevonási kampány előzte meg a reformot (vö.: *Schweitzer*, 1982).¹

A beruházások terén az „új gazdasági mechanizmus” nem vezetett be jelentős változásokat. A beruházási döntések – kevés és alig növekvő hányadú kivétellel – szigorúan központosítva továbbra is az Országos Tervhivatalban döltek el. A reformerek pontosan tudták, hogy ez a gazdasági változások legsúlyosabb korlátja, de ebből a pártideológusok nem engedtek, mivel szerintük ily módon a „szocialista tervgazdálkodásnak” elmentmondó, a kapitalizmust jellemző „spontaneitás” határozta volna meg a fejlődést.

Az 1968-as évet a felhalmozás és ezen belül a beruházás növekedésének némi visszafogása jellemezte. Ezután azonban – alapjában politikai okokból, jórészt a prágai tavasz leverésével összefüggésben – a reformerök rohamosan visszaszorultak. Ezzel együtt újabb nagy beruházási hullám indult el, az évtized elején megkezdett központi fejlesztési programok folytatódtak. Mindez a kereskedelmi mérleg tetemes, fokozatosan növekvő romlásával párosult, ami átnyúlt a 70-es évekbe: 1971-ben a hiány összege olyan csúcstot ért el (44,6 milliárd forint), amely csak 1990-ben dőlt meg.

Negyedik szakasz (1971–1980)

Negyedik szakasznak az 1970-es éveket tekintjük. 1980-ban a GDP az 1960. évit 48, a bruttó beruházás 57, a lakosság fogyasztása pedig 43 százalékkal haladta meg. Ezek a számok azt mutatják, hogy a 70-es évek a beruházások jelentős növekedését hozták. Mint látni fogjuk ez így is volt, de nem volt benne sok köszönet. (Lásd az 5. és 6. táblázatot.)

5. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának alakulása 1970–1980 között (Volumen 1988-as árakon, 1970=100)

	Bruttó beruházás	Készlet- változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export	GDP
1971	112,19	282,80	106,62	111,86	154,86	123,10
1972	109,79	73,24	109,21	110,81	72,57	107,34
1973	113,25	28,08	113,74	112,09	30,56	108,21
1974	127,12	223,78	121,82	125,70	96,18	133,61
1975	140,61	223,54	126,67	129,07	103,47	139,76
1976	140,81	266,79	129,05	135,00	87,50	146,32
1977	157,90	215,05	134,90	143,14	79,86	150,08
1978	165,58	535,60	140,01	156,98	152,78	183,53
1979	166,78	50,78	142,87	164,30	52,78	144,75
1980	157,18	103,58	143,86	164,53	41,67	148,40

*A készletváltozás adatait értelmezéséhez lásd a *megjegyzést az 1. táblázatnál*.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyác* [1999], 114. o. és saját számítás.

¹ A reformról, a „szocialista” gazdaság megformálhatóságáról egészen eltérő nézetek élnek ma már. Az egymással csak ritkán konfrontálódó álláspontokról e helyütt csak említést tehetek (markáns nézetet képvisel *Kornai János*, aki már 1957-ben felismerte a „szocialista” gazdaság megreformálhatatlanságát, vö.: *Jankovics*, 2001). Annyi engedtessek meg ezen írás szerzőjétől, hogy két mondatban összefoglalja véleményét. Akinek fontos a magyar nép életminősége, a hazai gazdaság hatékonysága, az nem mondhatja, hogy az 1968-as gazdasági reform – már 1969-ben megkezdődött visszaszorítása ellenére – nem hozott nagy javulást a korábbi időszakhoz, vagy a szomszédos KGST-országokhoz képest. Ugyanakkor magam is úgy gondolom, hogy igazán hatékony piacgazdaság politikai átalakulás, demokratikus viszonyok nélkül soha nem jöhet létre.

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának megoszlása 1970–1980 között
(1988-as áron számított GDP=100)

	Bruttó beruházás	Készlet- váltás*	Lakossági fo- gyasztás	Közösségi fo- gyasztás	Nettó export
1970	22,93	9,22	61,55	9,47	-3,17
1971	20,90	21,17	53,31	8,60	-3,99
1972	23,46	6,29	62,63	9,77	-2,14
1973	24,00	2,39	64,70	9,81	-0,90
1974	21,82	15,43	56,12	8,91	-2,28
1975	23,07	14,74	55,79	8,74	-2,35
1976	22,07	16,80	54,29	8,74	-1,90
1977	24,13	13,20	55,33	9,03	-1,69
1978	20,69	26,89	46,96	8,10	-2,64
1979	26,42	3,23	60,75	10,75	-1,16
1980	24,29	6,43	59,67	10,50	-0,89

*A készletváltás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

Az 1971. évi kiugró beruházás és kiugró külkereskedelmi deficit után egyévi visszakoázás következett. Ezt azonban újra nagy beruházási programok sora követte, amelyeket egyre növekvő mértékben külföldi hitelekkel finanszíroztak. Az eladósodás kialakulásában – amely a következő két évtizedre a magyar gazdaság helyzetének egyik alapvető meghatározójává, bénító ballasztjává vált – a világgazdasági, nemzetközi pénzügyi helyzetnek, az olcsó hitelkínálatnak fontos szerepe volt.

1972 és 1979 között (1988-as árakon számolva) a bruttó beruházás 51,9 százalékkal nőtt, miközben a kereskedelmi mérleg hiánya (ugyanilyen árakon) ismét a csúcshoz közelébe, 44 milliárd forintra nőtt.

A 70-es évek egyik központi beruházási problémájává az 1973–1974. évi első olajválság után az energetikai fejlesztési programok kialakítása vált. A hatvanas években az energiaimport, mindenekelőtt a szovjet villamos energia importja volt a fő stratégiai irány. Ez a hazai bányászat visszafejlesztésével párosult. A 70-es évek közepére, az energiaárak lényeges világpiaci emelkedése után azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunióból a korábbi (rögzített) kedvező áron sem villamos energia, sem energiahordozó (kőolaj, földgáz) többletimportjára nem számíthatunk, sőt, a szovjet fél a rögzített áras cserearányok fenntarthatóságát, a magyar export árústruktúrájának puhaságát is firtatni kezdte. Ez a helyzet a hazai energiaipari lobbist erősítette. Míg a hatvanas években a szerkezetátalakítási program fontos része volt a szénbányászat visszafejlesztése, a hetvenes évek közepén beindult az ún. eocénprogram, és felgyorsult a dunai vízlépcső, a bős–nagygyarosi vízierőmű-építés előkészítése.

Az energetikai lobbinak és a nagyipar más ágazataiban is a hazai óriásvállalatok vezetésének – amely a közép-, sőt esetenként a felsőszintű pártvezetéssel átfedésben működött – nagy szerepe volt abban, hogy az 1968. évi mechanizmusreformnak a piacgazdasági elemek továbbépítéséhez szükséges kibontakozása elmaradt, ehelyett számos területen visszarendeződés következett be, és a gazdaság centralizált irányítása erősödött. Így megszilárdultak a feltételek ahhoz, hogy a központi gazdaságpolitika voluntarizmusa újra eluralkodhasson, a gazdasági döntések a valós feltételektől elszakadjanak.

Folytatódtak, átalakultak és újakkal bővültek az ötvenes évek végén, hatvanas évek elején megkezdett beruházási programok, amelyek zöme nagy ágazati projektekhez, ún. központi fejlesztési programokhoz kapcsolódott. (A témáról részletesen lásd: *Schweitzer*, 1980) Ilyen volt a *közútijármű-program*, amely roppant ambiciózus, széles termékspektrumú indulás után, túlméretezettségének azonnali nyilvánvalóvá válása miatt fokozatosan egytermékűvé, autóbuszprogrammá redukálódott. Monokultúras autóbuszgyártás azonban – különösen, ha nem támaszkodhat széles nemzetközi háttérparra – a járműiparban csak roppant alacsony hatékonysággal hozható létre, amit már kiépítéskor is csak a szovjet vevőnek az árakat másodlagosan kezelő igénye igazolt.

A gépiparnál maradvá, különös szerep jutott az igen jól felkészült mérnöki gárdával rendelkező *szerszámgépiparnak*: nyugati licencvásárlásokra alapozva az élenjáró világszínvonal KGST-be (szovjet iparba) való átültetésének (átcsempészésének) feladata. Más kérdés, hogy ennek – szintén elsősorban megfelelő háttérpar (nemzetközi munkamegosztási háttér) hiányában – elég korlátozottan tudott megfelelni. Kétségtelen, hogy néhány igen korszerű géptípust sikerült átültetni, de egészében a nagyszabású tervek töredéke valósult meg, nagyon magas költséggel.

Tudunk azonban olyan központi fejlesztési programot is említeni, amelyről jobbat mondhatunk, ez az ún. *etilénprogram*. Bár a beruházási folyamatot számos, a rendszerre általánosan jellemző fogyatékoság terhelte (a költségek alultervezése, a határidők állandó csúszása stb.), végső soron olyan korszerű vegyipari kapacitások, gyáróriások jöttek létre, mint a Tiszai Vegyi Kombinát vagy a BorsodChem, amelyek – folyamatos korszerűsítések után – ma is megállják a helyüket.

Ötödik szakasz (1981–1990)

A nyolcvanas évtized beruházási szempontból akár „válságévtizednek” is nevezhető. A bruttó beruházás 1990-ben az 1980. évinél több mint 13 százalékkal kevesebb volt, miközben a GDP 4, a lakossági fogyasztás pedig 7 százalékkal volt több. A közösségi fogyasztás 19 százalékkal nőtt. Mindez nem az 1990-es (rendszerültő) év sajátos körülményeiből következik, hanem lényegében az egész évtizedet jellemzi. (Lásd a 7. és 8. táblázatot.)

7. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának alakulása 1980–1990 között (Volumen 1988-as árakon, 1980=100)

	Bruttó beruházás	Készlet- változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export	GDP
1981	95,66	143,14	102,62	104,52	43,33	104,27
1982	94,17	98,96	103,93	105,65	-76,67	103,03
1983	90,96	15,34	104,48	105,94	-175,83	98,11
1984	87,60	38,41	105,71	107,28	-277,50	100,56
1985	84,91	29,76	107,15	111,73	-249,17	100,42
1986	90,44	69,67	109,28	116,89	-156,67	105,32
1987	99,33	-53,40	113,39	117,24	-197,50	102,42
1988	90,29	69,20	108,64	123,67	-322,50	107,06
1989	94,78	51,56	111,10	115,90	-300,83	107,48
1990	86,62	50,40	107,06	118,94	-371,67	103,96

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának megoszlása 1980–1990 között
(1988-as áron számított GDP=100)

	Bruttó beruházás	Készlet- változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export
1980	24,29	6,43	59,67	10,50	-0,89
1981	22,29	8,83	58,73	10,52	-0,37
1982	22,20	6,18	60,19	10,77	0,66
1983	22,52	1,01	63,54	11,34	1,60
1984	21,16	2,46	62,73	11,20	2,46
1985	20,54	1,91	63,67	11,68	2,21
1986	20,86	4,25	61,91	11,65	1,32
1987	23,56	-3,35	66,06	12,02	1,72
1988	20,48	4,16	60,55	12,13	2,68
1989	21,42	3,09	61,68	11,32	2,49
1990	20,24	3,12	61,45	12,01	3,18

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

Az évtized elején, 1982-ben az ország nemzetközi pénzügyeiben súlyos fizetési válság alakult ki (a kormány néhány hétig a napi kifizetésekről való központi döntésekre is kénytelen volt rátérni), ami reálgazdasági válsággal párosult: a GDP 1,9 százalékkal csökkent. A súlyos helyzetet belső és külső tényezők egybeesése váltotta ki: a nemzetközi pénzügyi folyamatok alakulása, a kamatok növekedése az ország erős eladósodottsága mellett az adósságszolgálat megugrásával járt, miközben az alacsony hatékonyságú reálgazdasági fejlesztések nem hoztak exportképes termelésnövekedést. A külföldi fizetési csődöt rossz feltételű hitelekkel, az adósság további növekedésével sikerült elkerülni.

Az ipari beruházások alakulása
(Volumenindexek, 1980=100,0)

Év	Bányászat	Villamos energia	Kohászat	Gépipar	Építő- anyagipar	Vegyipar	Könnyű- ipar	Egyéb ipar	Élelmi- szer-ipar
1981	93,5	90,0	84,4	84,9	73,0	113,2	102,4	121,6	91,9
1982	92,4	90,9	61,0	85,1	63,0	137,2	139,0	91,1	82,4
1983	105,6	98,1	61,3	82,6	69,0	125,2	96,9	66,4	70,9
1984	118,6	95,5	58,0	74,3	62,9	113,0	89,0	43,6	75,5
1985	135,8	92,0	41,0	60,9	76,3	138,4	76,2	36,1	77,1
1986	127,2	78,1	36,6	59,3	53,4	129,5	92,7	27,8	78,2
1987	121,3	85,8	30,0	80,1	53,8	141,3	83,0	36,0	75,3
1988	114,4	61,7	32,3	60,0	66,4	142,6	75,4	48,9	92,8
1989	96,9	69,0	48,5	58,8	122,2	139,9	100,6	74,7	107,3
1990	60,4	71,5	32,5	57,9	148,0	151,5	84,7	28,2	99,4
1991	49,8	46,5	18,0	93,7	73,7	119,5	96,6	23,4	74,9

Forrás: KSH évkönyv, 1992. 77. o.

A visszaesést stagnáló évek követték, a GDP az évtized végén is alig haladta meg az évtized elején elért szintet. A beruházások szintje mérséklődött, az évtized során végig az 1980-as szint alatt maradt, sőt, azt csak egyetlen évben, 1987-ben közelítette meg. Figyelemre méltó, hogy a visszafogás a lakossági és közösségi fogyasztásban nem érvényesült, mindkettő növekvő tendenciájú volt az évtized folyamán.

Mindemellett a 80-as évtized a törekvések szintjén két eltérő időszakra bontható: az első években kialakult válságból szinte ki sem lábalt gazdaságot az évtized közepén párt döntésen alapuló, erőltetett gyorsítással próbálták megmozgatni, ami némi élénkülés mellett az eladósodás növekedésével járt együtt. A gyorsítási kísérlet tükröződik az ipari – különösen a bányászati és vegyipari – beruházások alakulásának számsoraiból is. (Lásd a 9. táblázatot.)

10. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának alakulása 1990–2000 között
(Volumen 1988-as árakon, 1990=100)

	Bruttó beruházás	Készlet- változás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export	GDP
1991	88,29	8,92	94,21	97,33	15,25	88,21
1992	86,00	-94,89	94,21	102,10	27,65	85,48
1993	87,72	43,57	95,99	130,17	-275,57	84,96
1994	98,68	93,75	95,80	113,64	-250,95	87,43
1995	94,44	181,49	89,00	108,98	-119,83	88,74
1996	100,77	250,84	85,97	104,40	-116,07	89,89
1997	110,04	269,39	87,52	110,35	-115,50	94,03
1998	124,67	342,60	91,80	110,02	-217,07	98,63
1999	132,03	345,53	96,03	110,90	-215,22	102,97
2000	140,74		99,20			108,33

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, Bélyácz [1999], 114. o. és saját számítás.

11. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának megoszlása 1990–2000 között
(1988-as áron számított GDP=100)

	Bruttó beruházás	Készletváltozás*	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export
1990	20,24	3,12	61,45	12,01	3,18
1991	20,26	0,32	65,63	13,25	0,55
1992	20,36	-3,46	67,73	14,35	1,03
1993	20,89	1,60	69,43	18,40	-10,32
1994	22,84	3,34	67,34	15,61	-9,14
1995	21,54	6,38	61,63	14,75	-4,30
1996	22,69	8,70	58,77	13,95	-4,11
1997	23,68	8,93	57,19	14,10	-3,91
1998	25,58	10,83	57,19	13,40	-7,00
1999	25,95	10,46	57,30	12,93	-6,65
2000	26,29		56,27		

*A készletváltozás adatsor értelmezéséhez lásd a megjegyzést az 1. táblázatnál.

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, Bélyácz [1999], 114. o. és saját számítás.

A rendszerváltás a 80-as évek gazdasági vergődésének végén történt, vagyis egy amúgy is súlyos helyzetben lévő gazdaságban. A rendszerváltás folyamata, amely egész Kelet-Közép-Európát elérte, egy sor alapvető átalakulást hozott, amelyek középtávon – néhány éves távlatban – súlyos gazdasági visszaesést, válságot okoztak. A magyar gazdaságban a KGST összeomlása, a Szovjetunió felbomlása az ipar és mezőgazdaság évtizedes piacainak, hatalmas összegű fizetőképes keresletnek a megszűnését jelentette. A külső piaci orientáció megváltozott. A vállalatok egy része képes volt, részben korábbi eredményeire, részben új erőfeszítésekre és a nyugati országok piacnyitó lépéseire építve, gyorsan növelni a vezető európai országokba, mindenekelőtt Németországba és Ausztriába irányuló exportját. A magyar termelési kínálat egy óriási hányadára azonban az új piacok nem tartottak igényt. Korábban támogatott vagy csupán KGST-kapcsolatokkal életben tartott vállalatok sorát kivetette magából az átalakuló gazdaság. E vállalatok szétesése – miközben obskúrus spontán privatizációnak adott teret – a gazdasági erőforrások egy részének lenullázódásával járt. Az állóeszközök nagy hányada értékét veszítette, a munkaerő jelentős része munkanélkülivé vált. E visszaesés mértékének szükségességéről, az átalakulás levezénylésének – vagy inkább kormányzati befolyásolásának – lehetőségeiről és helyességéről lehet és indokolt vitákat folytatni, de az átalakulási válság bizonyára elkerülhetetlen volt. A válság mélypontja 1993-ban volt, addig (1989 óta) a GDP évről évre zuhant (1990-ben és 1991-ben évente mintegy 10 százalékkal), s ezáltal a 70-es évek közepi szintre esett vissza. Hasonló arányú volt a beruházások visszaesése is, de szintje csak a 80-es évek elejére csökkent. (Lásd a 10. és 11. táblázatot.)

A működő tőke beáramlása a rendszerváltás után szinte azonnal megkezdődött, és 1993-ra már számottevő gazdasági tényezővé vált. A hazai vállalatok egy része magára talált, új vállalatok alakultak, a high-tech iparágak jelentősen fellendültek (számítástechnika). 1994-ben a GDP már növekedett, a beruházások növekedése pedig már számottevő volt. Az adatok azt mutatják, hogy 1993-ban nőtt a fogyasztás is. Figyelemre méltó a közösségi fogyasztás megugrása, ami egyebek között a rossz hatékonysággal működő, reformra szoruló közszolgálati rendszerek (nyugdíjrendszer, egészségügy, oktatás) szinten tartására tett erőfeszítéseket tükrözte. Az államháztartás egyensúlya 1994-re felbortult, elkerülhetetlenné vált a stabilizáció. A súlyos megszorítások 1995-ben lassították a GDP növekedését, a beruházások volumene pedig csökkent. Ez utóbbiban kifejeződik az is, hogy még nem volt elég masszív a működő tőke beáramlása, az 1994. évi kormányváltás és az ezt követő kezdeti gazdaságpolitikai bizonytalanság pedig némi várakozó megtorpanást is okozott e téren.

A külföldi tőke bizalmának és a működő tőke beáramlásának jelentős növekedését az 1995 végi energetikai privatizáció hozta meg. Ettől kezdve a beruházások fellendülése töretlen, és ez – mint látni fogjuk – meghatározó mértékben a külföldi működő tőke beáramlásának tulajdonítható. A növekedési csúcst az 1998-as év hozta. A prognózisok azóta is évről évre hasonló nagyságrendű növekedésre számítottak volna, ez azonban számos tényező miatt nem következett be. Először is a kelet-európai átalakuló országok jelentős számban versenytársaink lettek a tőkevonásban. Másodsor: az ütem mérséklődése az éves tőkebeáramlás elért magas szintjén teljesen természetes. Az 1998. évi ütem elérésére ezért a külföldi működő tőke beruházásai – és ezek jelentős aránya miatt a hazai nemzetgazdasági beruházások egésze – tekintetében még a jelenleginél sokkal kedvezőbb világgazdasági konjunktúra esetén sem számíthatunk. Harmadsor: bármennyire is meghatározó a külföldi működő tőke a hazai beruházásokban, tartósan kiemelkedő ütem eléréséhez szükség lenne a hazai tőke (megtakarítások) gyorsabb növekedésére és eredményesebb mozgósítására.

A beruházások alakulásának néhány kiemelt tényezője

A beruházások alakulásának elemzésében néhány témának, összefüggésnek, tényezőnek szokás kitüntetett szerepet tulajdonítani. Ilyen például a beruházások ciklikusságának vizsgálata. Figyelmet fordítanak a beruházási ráta nagyságára is. Ritkább – különös módon éppen a hazai gyakorlatban – a világkonjunktúrával való korreláció firtatása. Ez azért is különös, mert a magyar nemzetgazdaság mérete, és még a leginkább bezárt periódusában (akár az 50-es években) is szükségszerűen érvényesülő nyitottsága igen nagy mértékben kiteszi a belső gazdasági folyamatokat a világ gazdasági hatásoknak. Az általános világgazdasági konjunktúra a KGST-export visszaszorulásának mértékében fokozatosan, majd pedig a 90-es évekre teljesen a hazai beruházások alakulásának egyik döntő tényezőjévé lépett elő. A legfontosabb tényező azonban a 90-es években a külföldi működő tőke beáramlása volt, amelynek szerepével a dinamika bemutatásán túl a későbbi fejezetekben rendre foglalkozni fogunk.

A következőkben sorra vesszük az itt említett tényezőket, hogy alakulásuk felvázolásával együtt szót ejtsünk a hazai beruházásokkal való összefüggésükről.

Volt-e a hazai beruházások alakulásában ciklikus mozgás?

A konjunktúraciklusokról, azok szerepéről, sőt mai létéről vagy nemlétéről a közgazdászok véleménye meglehetősen vegyes. Túlsúlyban mindenesetre ma már azok vannak, aki tagadják a klasszikusok (nem utolsósorban *Marx*) által leírt és tudományos magyarázatokkal ellátott ciklusok létezését a jelen világgazdaságban.

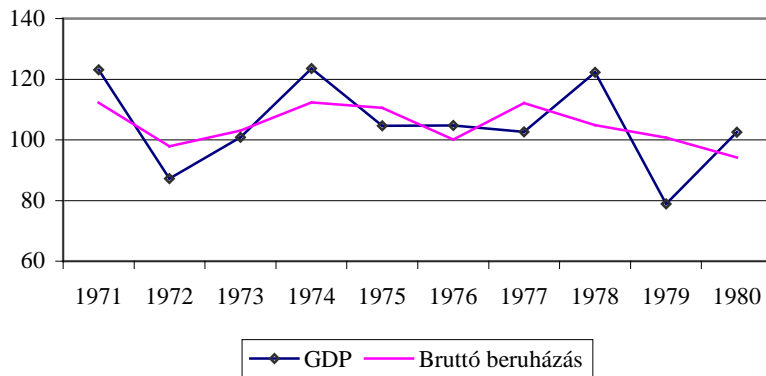
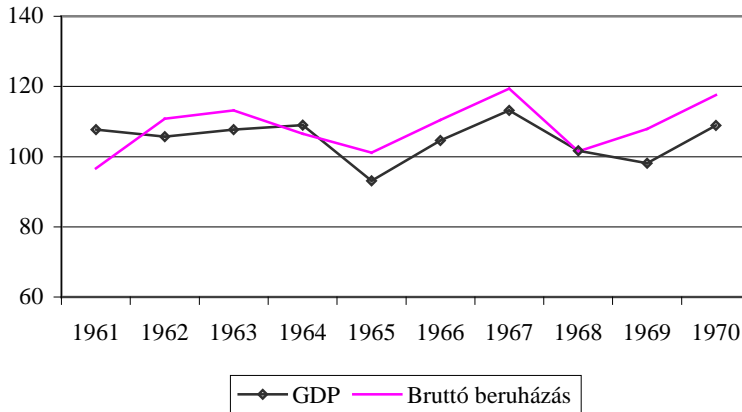
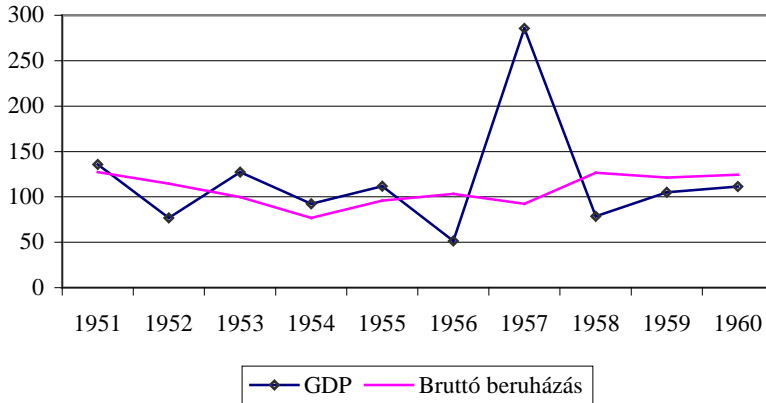
A hazai adatsorok – ez eddigi elemzéseinkből egyértelműen kiolvasható – vizsgáltunk kezdő időpontjától a klasszikus konjunktúraciklus létezését tagadó nézeteket támasztják inkább alá. A számsorok igen hektikusak, a 90-es évekig nagy, lépcsőzetes, évtizedenkénti csökkenés inkább jellemző rájuk, mint ciklikusság. Nézzük meg ebből a szempontból még egyszer, más dimenzióban az adatokat.

Az ötven év első évtizedeiről szóló, a magyarországi (és jugoszláv) tervgazdaság konjunktúraciklus-vizsgálatát középpontba állító nagyszabású, 1986-ban megjelent könyvében *Soós Károly Attila* ciklusok létét írja le. Hangsúlyozza azonban, hogy ezek lényegükben különböznek a klasszikusok által leírt üzleti ciklusoktól. *Soós* ezeket *adminisztratív konjunktúraciklusoknak* nevezi, és a jelenséget csakúgy, mint a növekedést és a beruházásokat (is) mozgató lényegét pontosan foglalja össze: „Adminisztratív konjunktúraciklusokkal állunk szemben. Az »adminisztratív« jelző arra utal, hogy a ciklust – a mindenkori külkereskedelmi és belső piaci egyensúlyi helyzet függvényében hozott élenkítő vagy visszafogó intézkedésekkel – a központi irányítás generálja.” (*Soós Károly Attila*, 1985. 478. o. – Kiemelés az eredetiben.) Ily módon – mint az *Soós* elemzéséből 1980-ig részletesen nyomon követhető – többnyire pártkongresszusokhoz vagy központi bizottsági határozatokhoz kötődő egy-két éves „ciklusokból” áll össze a tervgazdasági időszak, de különösen a 70-es és 80-as évtized.² Ezek természetesen nem a szó szoros értelmében vett ciklusok.

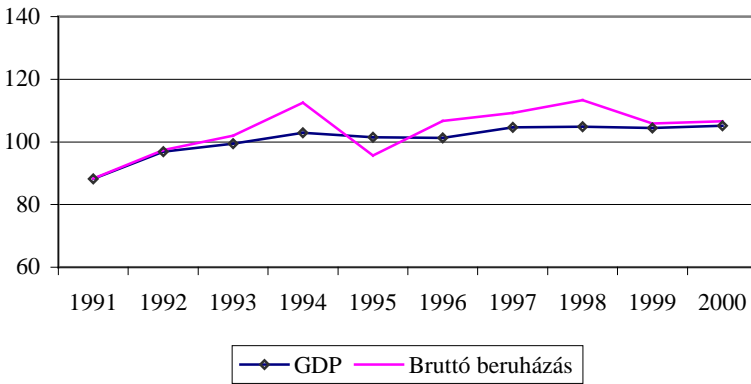
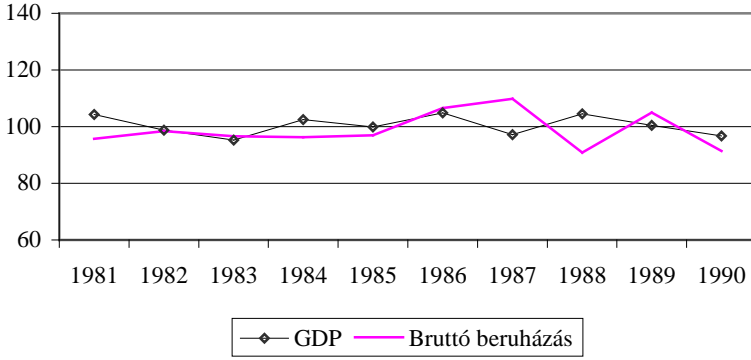
A 90-es években sem érzékelünk ciklikus mozgást a hazai folyamatokban. Egyértelműen a KGST összeomlásával, a nyugati orientációra való áttéréssel, a tulajdonviszonyok átalakításával (privatizációval) összefüggő mély strukturális válság, majd az abból döntően a külföldi tőke beáramlásával történő, történelmi léptékkal viharosan gyors kilábalás és a növekedés európai élvonalába emelkedés az évtizeden belüli ütemváltozások meghatározója.

² Hasonlóak *Bauer Tamás* [1981] következtetései is, amelyeket *Soós* könyvénel néhány évvel korábban megjelent, hasonlóképpen átfogó és alapos, nagy terjedelmű művében fogalmazott meg.

A bruttó beruházások és a GDP alakulása 1951–2000 között
(1988. évi változatlan áras adatok alapján, előző év =100)

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

Ennek megfelelően a GDP üteme 3-4 évenként egy-egy szinttel emelkedett a 90-es évtizedben. 1990–1993 még a negatív tartományban van, bár egyre javuló mértékben, 1994–1996-ban csekély mértékben (1,3–2,9 százalék között) növekszik, 1997 óta pedig kiegyensúlyozott, megbízható 4,5-5 százalékos körüli növekedést mutat. A beruházások üteme kissé eltérő, hektikusabban mozgó vonalat ír le. A GDP-nél előbb vált növekedésbe, mivel már 1993-ban megkezdődött a külföldi működő tőke beáramlásának felívelése. Ez 1994-re felszökik az első beruházási csúcsra, 10 százalékos feletti növekedési ütemmel. Az 1995. évi, egyensúlyt helyreállító kormányzati visszafogás a beruházásokban visszaesést okoz, és ennyiben egy, akár miniciklusnak is nevezhető, hullámot vált ki, ezután azonban már a következő évtől töretlen felívelés következik. 1998-ban jön el a következő csúcs (13,3 százalékos). Ezután az előrejelzők többnyire 9-10 százalékos körüli szinten maradáást vártak, de 1999-ben és 2000-ben a beruházások üteme 5-7 százalékos szintre állt be, ami a lassuló világgazdasági konjunktúrával, a tőkebeáramlás ütemének mérséklődésével és a hazai konjunktúra élénkülésének lassú tempójával függ össze.

A beruházási ráta (a bruttó beruházások aránya GDP-ben) Magyarországon
(Százalékban)

A. 1988. évi változatlan áras adatok alapján

Év	Százalék
1950	15,67
1951	14,69
1952	21,84
1953	17,15
1954	14,32
1955	12,30
1956	24,70
1957	7,99
1958	12,88
1959	14,85
1960	16,57
1961	14,88
1962	15,60
1963	16,39
1964	16,01
1965	17,39
1966	18,35
1967	19,35
1968	19,31
1969	21,24
1970	22,93
1971	20,90
1972	23,46
1973	24,00
1974	21,82
1975	23,07
1976	22,07
1977	24,13
1978	20,69
1979	26,42
1980	24,29
1981	22,29
1982	22,20
1983	22,52
1984	21,16
1985	20,54
1986	20,86
1987	23,56
1988	20,48
1989	21,42
1990	20,24
1991	20,26
1992	20,36
1993	20,89
1994	22,84
1995	21,54
1996	22,69
1997	23,68
1998	25,58
1999	25,95
2000	26,29

B. Folyó áras adatok alapján

Év	Százalék
1950	23,6
1951	18,7
1952	20,7
1953	20,6
1954	18,4
1955	17,4
1956	17,8
1957	16,2
1958	19,9
1959	22,7
1960	24,3
1961	21,5
1962	22,6
1963	24,4
1964	24,1
1965	22,8
1966	22,8
1967	25,2
1968	26,3
1969	26,6
1970	32,5
1971	33,7
1972	32,2
1973	30,9
1974	33,5
1975	36,1
1976	34,4
1977	36,8
1978	37,0
1979	35,2
1980	31,5
1981	29,0
1982	27,7
1983	27,0
1984	25,3
1985	24,8
1986	26,5
1987	27,3
1988	23,1
1989	22,8
1990	19,0
1991	22,0
1992	19,8
1993	17,5
1994	18,9
1995	19,8
1996	21,2
1997	22,2
1998	23,2
1999	23,3
2000	23,8

Forrás: A KSH adatszolgáltatása, *Bélyácz* [1999], 114. o. és saját számítás.

A beruházási ráta, a beruházások aránya a GDP-ben többnyire megkülönböztetett figyelmet kap az elemzésekben. A figyelmet azzal érdemi ki, hogy feltételezhető: bizonyos információt ad arról, milyen erőfeszítéseket tesz (képes tenni) egy-egy ország egy-egy időszakban a jövőbeli fejlődése érdekében. A magas beruházási rátát a jövőbeli gyors növekedési ütem megalapozójának szokás tekinteni. A probléma csak az, hogy a beruházási ráta önmagában nem mond semmit a beruházások minőségéről, szerkezetéről, hatékonyságáról, így meglehetősen nagyvonalú feltételezés annak nagyságát összefüggésbe hozni a jövőbeli növekedési ütemmel. Másfelől arról sem ad számot, hogy milyen tényezők hatására mutatkozik eltérés például a különböző fejlettségű, adottságú, társadalmi berendezkedésű országok között. fogyasztási kiadásai a GDP százalékában

A bruttó beruházások GDP-hez való aránya, amellyel itt a beruházási rátát jellemezzük, a magyarországi időbeli változásokat tekintve mégis sokatmondó, igen érdekesen árnyalja ugyanis az egyes évtizedekről a beruházások és a GDP alakulását tekintve kialakított képet. (Az arányszámokban egy-egy esetben óriási kilengéseket okoz a „készletfelhalmozás” tétel változása, különösen politikai vagy gazdasági válságévek környékén. Példaként említhetjük 1956-ot.) (Lásd a 13. táblázatot.)

14. táblázat

A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának szerkezete az OECD-országokban 1998-ban

Ország	Bruttó állóeszköz-felhalmozás	A háztartások fogyasztási kiadásai a GDP százalékában	Az államháztartás	Külkereskedelmi egyenleg
Koreai Köztársaság	29,4	55,7	10,9	12,9
Csehország	27,5	52,5	19,3	-1,4
Japán	26,2	61,5	10,1	2
Norvégia	25,9	49,8	21,5	2,2
Portugália	25,9	65,7	20,2	-12,5
Törökország	24,8	68,4	12,6	-3,5
Lengyelország	24,2	63,7	15,0	-5,1
Ausztria	23,9	55,3	18,8	1,8
Luxemburg	23,8	47,7	16,8	11,1
Magyarország	23,6	50,8	21,7	-2,1
Ausztrália	23,4	59,1	18,2	-1,7
Spanyolország	22,8	59,4	17,1	2,6
Görögország	21,5	74,9	14,8	-11,5
Izland	21,4	61,6	21,1	-4,4
Írország	21,3	52,9	13,2	11,9
Mexikó	21,3	68,2	9,4	-2,0
Dánia	21,0	50,7	25,6	1,8
Németország	20,9	57,0	18,9	1,7
Belgium	20,7	54,0	21,1	3,9
OECD átlaga**	20,2	63,1	15,8	1,6
Hollandia	20,0	59,4	13,6	7,0
Svájc	19,7	59,6	14,7	3,6
Európai Unió átlaga	19,6	58,3	19,3	1,8
Finnország	19,1	50,0	21,5	8,7
Kanada	19,1	59,2	19,8	1,4
Új-Zéland	19,0	65,0	15,3	5,4
Franciaország	18,3	54,9	23,7	2,7
Amerikai Egyesült Államok	18,2	68,2	14,7	-1,8
Olaszország	18,1	58,9	18,1	3,5
Nagy-Britannia	17,5	64,6	18,2	-1,0
Svédország	15,8	50,8	26,6	5,9

* Készletváltozás nélkül.

** Magyarország, Csehország, Lengyelország és a Koreai Köztársaság adata nélkül.

Forrás: KSH: Magyarország nemzeti számlái, 1998. 120–121. o.

**A bruttó hazai termék (GDP) felhasználásának szerkezete
az OECD-országokban 1999-ben**

Ország	Bruttó állóeszköz- felhalmozás	A háztartások	Az államháztartás	Külkereskedelmi egyenleg
Koreai Köztársaság	28,0	55,7	10,1	6,8
Csehország	26,8	53,2	19,8	-1,5
Olaszország	26,6	63,8	19,8	-10,7
Japán	26,2	56,3	16,1	1,5
Lengyelország	25,5	64,6	15,4	-6,4
Portugália	24,2	59,3	17,3	-1,3
Ausztrália	24,0	59,5	18,2	0,3
Magyarország	23,9	52,4	21,5	-2,5
Ausztria	23,7	56,6	19,8	-0,5
Írország	23,4	49,0	14,0	13,7
Svédország	23,3	65,2	15,2	-3,7
Mexikó	23,2	68,0	10,0	-1,2
Görögország	23,0	71,1	15,0	-8,4
Izland	22,8	58,8	22,9	-4,5
Luxemburg	22,4	45,4	17,7	16,1
Hollandia	22,2	49,9	22,8	4,9
Norvégia	22,2	48,5	21,2	6,0
Új-Zéland	21,6	57,6	18,7	1,6
Belgium	21,3	53,6	21,4	3,8
Németország	21,3	57,8	19,0	1,0
Amerikai Egyesült Államok	20,6	67,4	14,3	-2,7
Európai Unió átlaga	20,3	58,2	20,0	1,2
Dánia	20,2	49,2	25,5	4,8
Spanyolország	19,9	60,3	14,5	5,2
Kanada	19,5	56,9	18,8	3,0
Törökország	19,2	64,7	15,9	-0,9
Franciaország	19,1	54,8	23,7	2,5
OECD átlaga**	19,0	60,1	18,1	2,1
Finnország	18,8	50,4	21,5	8,2
Nagy-Britannia	17,7	65,7	18,5	-1,7
Svájc	16,8	50,2	26,9	5,9

*Készletváltozás nélkül.

** Magyarország, Csehország, Lengyelország és a Koreai Köztársaság adata nélkül.

Forrás: KSH: Magyarország nemzeti számlái, 1999. 120–121. o.

Nemzetközi összehasonlításban – ami a bruttó állóeszköz-felhalmozás 1998. és 1999. évi adatain alapul – Magyarország a középmezőny tetején foglal helyet 23,6, illetve 23,9 százalékos rátával. (Lásd a 14. és 15. táblázatot.) Magyarországot megelőzi Csehország és Lengyelország is. Az élen van a Távol-Keletről Korea és Japán. Az EU-ból mindkét évben csak Portugália előz meg minket. Az OECD-átlag közepes-alacsony szinten van, és 1999-ben csökken, mégpedig nem a fogyasztás, hanem az államháztartás javára.

Összefoglalva: a magyar beruházási, felhalmozási ráta a 90-es években és a legutóbbi időben a nemzetközi összehasonlításban erős közepes értéket mutat. A gazdasági fejlettség (egy főre jutó GDP) terén történő viszonylag gyors (néhány évtizedes) felzárkózáshoz ennél bizonyára magasabb rátára lenne szükség.

A világgazdaságban az elmúlt néhány évtizedben – és gyorsuló mértékben a 90-es években – jelentős átalakulás ment végbe. Ennek egyik meghatározó folyamata a globalizáció, amelynek értelmezéséről, jellemzőiről, értékeléséről eltérő, sőt igen szélsőségesen eltérő vélemények csapnak össze. A folyamat számunkra fontos része a nemzetközi tőkeáramlás és a világgereszkedelem hallatlan ütemű bővülése. A szolgáltatások jelentőségének, arányának, ezen belül az információszolgáltatás szerepének kiugró ütemű növekedése alapvető jellemzője a világgazdasági változásoknak. A beruházásokkal kapcsolatban az állóeszközök bővítése mellett az emberi tőkébe való beruházások jelentőségének növekedését, a tudásalapú társadalom kialakulását szokták a kor jellemzőjeként kiemelni.

A világgazdaságnak ez a nagy átalakulása a magyar gazdaságra komolyan csak a 90-es évek kezdetétől, de még inkább az átalakulási válságból való kibontakozás, vagyis nagyjából 1993 óta képes hatni. Azóta azonban ez a hatás igen erős. Különösen nagy mértékben érintette a beruházásokat, oly értelemben, hogy a külföldi működő tőke beáramlása lett a meghatározó, mégpedig döntő mértékben éppen az informatikai ágazatokban.

16. táblázat

Az OECD-országok és európai OECD-országok főbb növekedési mutatóinak összevetése a magyar beruházások alakulásával 1960–1990 között
(Százalékban)

Ötévenként

Év	OECD*				OECD-Európa*				Magyar bruttó beruházás**
	GDP	B.áf.	Export	Import	GDP	B.áf.	Export	Import	
1965/60	129,3	141,2	139,2	144,4	127,5	136,5	138,2	146,5	130,5
1970/65	126,8	132,0	154,3	158,2	125,1	128,0	153,5	156,6	169,8
1975/70	115,9	108,4	132,4	122,5	115,6	106,1	129,8	121,4	140,6
1980/75	118,2	117,8	135,0	131,3	116,1	109,8	130,8	130,4	111,8
1985/80	112,3	107,3	120,7	116,9	108,1	98,2	122,1	111,1	84,9
1990/85	117,3	127,5	132,2	140,2	117,2	131,5	127,5	139,2	101,5

Tízévenként

Év	OECD*				OECD-Európa*				Magyar bruttó beruházás**
	GDP	B.áf.	Export	Import.	GDP	B.áf.	Export.	Import.	
1970/60	163,9	186,3	214,7	228,5	159,6	174,7	212,2	229,4	221,6
1975/65	146,9	143,1	204,3	193,9	144,6	135,8	199,3	190,1	238,7
1980/70	137,0	127,8	178,7	160,8	134,2	116,6	169,8	158,2	157,2
1990/80	131,7	136,9	159,6	163,9	126,7	129,1	155,6	154,6	86,2

Magyarázat: B.áf. = Bruttó állóeszköz-felhalmozás.

*1990. évi vásárlóerő-paritáson mért változatlan áras adatok alapján.

**1988. évi változatlan áras adatok alapján.

Forrás: OECD National accounts, 1950–1977, 1960–1991. és KSH.

A nagy globális és globalizációs folyamatok mellett a magyar gazdaság az ország méretéből és adottságaiból következően egészében és a beruházások tekintetében egyaránt különlegesen nyitott a világgazdasági konjunktúra mozgásaira, megingásaira. Ez, ha áttételesen is, igaz volt a központosított tervgazdaság éveire is. A voluntarista döntések nemcsak hazai okokból, hanem a világgazdasági (nemzetközi fizetési feltételekben, export- és importlehetőségekben és főképp a cserearányokban mutatkozó) változásokkal összefüggésben ütköztek korlátokba. Ez az ún. válságidőszakokban éleződött ki. Ugyanakkor igen jellemzőnek mondhatjuk, hogy azokban az időszakokban, amikor túljutott a gazdaság egy-egy rossz perióduson, a „beruházási éhség” a felszínre tört, eluralkodott, és még igen kedvezőtlen világgazdasági helyzetben is tartósan érvényre jutott. Ilyenkor a gazdasági vezetők úgy gondolták és azt hirdették, hogy a világgazdasági kilengések káros hatásaitól a rendszer képes megkímélni a belső gazdaságot, nem engedi „begyűrűzni” azokat. Ez egészen addig tartott, amíg tarthatatlanná vált a világgazdasági folyamatoktól való elszakadás, és emiatt gazdasági zavar, válsághelyzet keletkezett. A válságokat egyébként úgy-ahogy sikerült titokban tartani, levezénylésük zárt körben történt, a lakosság csak az azt követő elhúzódó gazdasági romlást érezte. Mindezek hatására a belső folyamatok nagymértékben elszakadtak a nemzetközi gazdasági folyamatoktól. Igen jellemző és jelentős példa erre, hogy a 70-es években a beruházások volumenét és GDP-ben mért rátáját alig befolyásolta a világgazdaságban nagy megrázkódást okozó első és második olajválság.

Az adatsorokból – pontosabb számításokat mellőzve, csak a növekedési ütemeket egymás mellé állítva – emiatt közvetlenül nehéz korrelációt találni a világgazdaságot számunkra most jellemző OECD-országok, illetve európai OECD-országok főbb mutatószámainak és a hazai beruházásoknak az alakulása között. Az elfojtott hatások azonban időről időre erősen előtörnek, és késésekkel meghatározzák a gazdasági mutatók alakulását. (Lásd a 16. táblázatot.)

Nyilvánvaló hasonlóság a világgazdasági és a hazai gazdaság folyamatai között a „boldog” 60-as években mutatkozik, amely mind az OECD-ben, mind a hazai gazdaságban, így a beruházások terén is a leggyorsabb növekedést mutató évtized. A 70-es évek első felében az (első) olajválság súlyosan megzavarja a folyamatokat, és eltérő következményeket vált ki a világban és nálunk. Az OECD-ben a növekedés – különösen a beruházások bővülése – igen erősen mérséklődött, a hazai beruházások ezzel szemben még jó ideig tartották fellendülő ívüket. Ez volt az a helyzet, amikor a legelsőként történt a hazai folyamatok világgazdaságiaktól történő elszakítására. Az olajárak ugrásszerű emelkedésére a gazdasági vezetés a 60-as években már jórészt leépített szénbányászat újraélesztésének programjával, valamint a hazai kőolajtermelés kiterjesztésének, a mátravidéki lignitbányászatnak és a dunai vízierőművek építésének terveiivel, vagyis óriási energetikai beruházási programok elindításával reagált.

A 70-es évek második felében nálunk halmozódtak a feszültségek, így megtört a fellendülés, sőt többszöri bukdácsolás után a 80-as évek elejére súlyos válsághelyzet alakult ki. Az OECD-ben a 70-es évek második felében megindult kilábalást – amiben nagy része volt az új cserearányokhoz való alkalmazkodásnak – megtörte a második olajválság, ami ismét az ütem mérséklődését hozta. A 80-as évek második felében a világgazdaság már ismét fellendülőben van, a beruházások már ismét gyorsan bővülnek, ezzel szemben nálunk folytatódik a „vergődés” évtizede.

A 90-es évek idősorai (lásd a 17. és a 18. táblázatot) a világkonjunktúráról hullámzó ütemű, de a fejlett országok átlagára vonatkozóan szakadatlan növekedést mutatnak. A GDP a fejlett országok átlagát tekintve folyamatosan nőtt. Az USA növekedési üzeme szinte mindvégig magasabb az EU-országok átlagánál. Japán mindvégig nyomott növekedési üteme az évtized végén válságba hajlik. Magyarország az évtized eleji válságból

A GDP volumenének alakulása a 90-es években
(Növekmény, előző év = 100)

	Tíz év átlaga		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ^a
	1981–1990	1991–2000										
<i>Fejlett országok átlaga</i>	3,1	2,3	1,2	1,9	1,2	3,2	2,6	3,2	3,2	2,2	2,0	2,3
<i>Iparilag fejlett országok</i>	2,9	2,1	0,8	1,8	1,1	2,9	2,1	3,0	3,0	2,2	1,9	2,0
Egyesült Államok	2,9	2,6	-0,9	2,7	2,3	3,5	2,3	3,4	3,9	3,9	3,3	2,2
Franciaország	4,0	1,8	0,8	1,2	-1,3	2,8	2,1	1,6	2,3	3,1	2,2	2,9
Japán	2,8	1,0	3,8	1,0	0,3	0,6	1,5	5,0	1,4	-2,8	-1,4	0,3
Kanada	2,4	2,2	-1,9	0,9	2,3	4,7	2,6	1,2	3,8	3,0	2,6	2,5
Nagy-Britannia	2,7	1,9	-1,5	0,1	2,3	4,4	2,8	2,6	3,5	2,1	0,7	2,1
Németország ^b	2,3	2,0	5,0	2,2	-1,2	2,7	1,2	1,3	2,2	2,8	1,5	2,8
Olaszország	2,2	1,3	1,1	0,6	-1,2	2,2	2,9	0,9	1,5	1,4	1,5	2,4
<i>Más fejlett gazdaságú országok</i>	3,7	3,2	2,9	2,5	2,0	4,6	4,4	3,8	4,2	2,1	2,5	3,4
Ausztria	2,2	2,2	3,4	1,3	0,5	2,4	1,7	2,0	2,5	3,3	2,0	2,5
Ausztrália	3,3	3,3	-1,0	2,6	3,8	5,1	4,2	3,6	3,6	5,1	3,1	3,2
Belgium	1,9	1,8	1,6	1,5	-1,5	2,6	2,3	1,3	3,0	2,9	1,9	2,2
Dánia	2,0	2,5	1,4	1,3	0,8	5,8	3,0	3,3	3,1	2,9	1,3	2,0
Finnország	3,1	1,8	-7,1	-3,6	-1,2	4,5	5,1	3,6	6,0	5,0	3,1	3,5
Görögország	1,6	2,2	3,1	0,7	-1,6	2,0	2,1	2,4	3,2	3,7	3,3	3,4
Hollandia	2,2	2,6	2,3	2,0	0,8	3,2	2,3	3,1	3,6	3,7	2,3	2,6
Írország	3,9	6,7	2,0	4,2	3,1	7,3	11,1	7,4	9,8	9,0	6,7	6,4
Izrael	3,5	4,3	5,2	6,8	3,4	6,9	6,8	4,6	2,3	2,0	2,3	3,0
Norvégia	2,4	3,2	3,1	3,3	2,7	5,5	3,8	5,5	3,4	2,0	1,0	1,8
Portugália	2,9	2,5	2,3	1,9	-1,4	2,4	2,4	3,6	4,0	3,9	3,1	3,2
Spanyolország	3,0	2,3	2,3	0,7	-1,2	2,1	2,9	2,4	3,5	3,8	3,3	3,5
Svájc	2,1	0,7	-0,8	-0,1	-0,5	0,5	0,6	-	1,7	2,1	1,2	2,0
Svédország	1,9	1,3	-1,4	-1,4	-2,2	3,3	3,9	1,3	1,8	2,9	2,1	2,8
<i>Európai Unió</i>	2,4	1,9	1,7	1,1	-0,5	3,0	2,4	1,8	2,7	2,8	1,8	2,7
<i>Euróövezet</i>	2,4	2,0	2,4	1,3	-1,0	2,7	2,3	1,7	2,5	2,9	2,0	2,9
Magyarország	-	0,8	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2

^a Előrebecslés. ^b 1991-ig csak Nyugat-Németország adatai.

Forrás: KSH [2000], 28–29. o.; KOPINT-DATORG Konjunktúrajelentés, 2001/3, 105. o.

A bruttó állóeszköz-felhalmozás volumenének alakulása a 90-es években
(Növekmény, előző év = 100)

	Tíz év átlaga		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000 ^a
	1981–1990	1991–2000										
<i>Fejlett országok átlaga</i>	3,3	2,9	-1,6	1,6	-0,3	4,4	4,2	6,0	4,3	3,9	3,8	3,1
<i>Iparilag fejlett országok</i>	3,1	2,8	-2,4	2,0	-0,1	3,9	3,4	6,2	4,0	4,6	4,2	2,8
Egyesült Államok	2,6	5,0	-6,6	5,2	5,1	6,6	5,0	7,8	7,2	9,7	7,9	3,3
Franciaország	2,3	0,4	-	-2,8	-6,7	1,3	2,5	-0,5	0,1	4,2	3,2	3,4
Japán	5,2	-0,5	3,3	-1,5	-2,0	-0,8	1,7	11,1	-1,9	-8,8	-3,9	-1,2
Kanada	3,9	2,6	-3,5	-1,3	-2,7	7,4	-2,5	6,6	11,1	4,2	4,4	3,9
Nagy-Britannia	4,3	2,5	-8,7	-0,7	0,8	3,6	2,9	4,9	6,6	8,6	4,4	3,3
Németország ^b	1,6	1,4	6,0	3,5	-5,6	3,5	-	-1,2	0,1	1,6	1,5	5,0
Olaszország	1,8	0,6	0,8	-1,8	-12,8	0,5	7,1	1,9	0,8	3,5	3,3	3,9
<i>Más fejlett gazdaságú országok</i>	4,3	3,2	1,9	0,1	-1,2	6,5	7,3	5,1	5,7	1,0	2,3	4,1
<i>Európai Unió</i>	2,6	1,7	-0,1	-0,8	-6,3	2,4	4,0	1,9	2,9	5,1	3,8	4,3
<i>Euróövezet</i>	2,3	1,4	1,9	-0,5	-7,6	2,1	3,7	1,0	2,1	4,1	3,5	4,5
Magyarország	-	3,6	-10,5	-2,6	1,9	12,5	-4,3	6,4	9,2	13,1	5,9	6,5

^a Előrebecslés. ^b 1991-ig csak Nyugat-Németország adatai.

Forrás: KSH [2000], 28–29. o.; KOPINT-DATORG Konjunktúrajelentés, 2001/3, 105. o.

A külföldi működő tőke beáramlása az élenjáró átalakuló országokban

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 becslés	Összesen 1989–2001	Egy főre (USD)			A GDP %-ában	
	Millió USD														1989– 2001	2000	2001	2000	2001
Csehország	n. a.	n. a.	983	563	749	2526	1276	1275	3591	6234	4477	4820	7000	26493	2570	434	468	8,8	8,5
Észtország	n. a.	n. a.	80	156	212	199	111	130	574	222	324	350	300	2358	1637	226	243	6,4	6,4
Magyarország	311	1459	1471	2328	1097	4410	1987	1653	1453	1414	1107	2204	1502	21869	2177	110	219	2,4	4,3
Lettország	n. a.	n. a.	n. a.	50	279	245	379	515	303	331	398	300	250	2798	1200	168	129	5,6	4,0
Litvánia	n. a.	n. a.	n. a.	30	31	72	152	328	921	478	375	450	545	2837	771	102	122	3,3	3,8
Lengyelország	0	117	284	580	542	1134	2741	3041	4966	6348	8171	6502	7000	34426	890	211	168	5,1	3,6
Szlovákia	24	82	100	107	236	194	199	84	374	701	2058	1500	3500	5669	1050	381	278	10,7	7,6
Szlovénia	-2	-41	113	111	131	183	188	340	250	144	110	338	131	1847	925	55	169	0,6	1,8

Forrás: Transition Report Update, 2002. május, 24. o.

1994-re – a fejlett országok megugró növekedésével párhuzamosan – határozott növekedést ér el. 1995-ben, a hazai stabilizációs visszafogás évében a világgazdasági növekedés is megtorpanást mutat, amelyből az USA már 1996-ban nagy lendülettel lép ki. A gyorsulás Európát 1997-ben éri el. 1998 az USA-ban és az EU-ban is igen jó konjunktúrájú év, amely 1999-ben is folytatódik, bár Európában némi mérséklődést mutat. A magyar gazdaság 1997-től kiugró teljesítményét az USA és az EU kedvező konjunktúrájától nem lehet függetlennek tekinteni.

A bruttó állóeszköz-felhalmozás ingadozása a GDP-jénél szinte mindenütt nagyobb. Fontos kivétel az USA, 1992-től igen magas mutatókkal. A fejlett országok átlagában az állóeszköz-felhalmozás az évtized végére kissé mérséklődik. Japán tartós válsága az állóeszköz-felhalmozás terén különösen megmutatkozik. Magyarország kiemelkedően magas mutatókkal az 1998. évi 13,3 százalékos csúcsig fut fel. A növekedés ezután is jelentős marad, bár a csúcshoz képest mintegy felére esik vissza.

Egészében arra a tendenciára kell felfigyelnünk, hogy a világgazdasági konjunktúrához való kötődés a 90-es években Magyarország számára igen erőssé vált, a hazai gazdasági folyamatok egyik alapvető, ha nem a legalapvetőbb meghatározója lett.

A külföldi működő tőke beáramlása

A rendszerváltással bekövetkezett fordulat egyik alapvető eleme az ország megnyitása a külföldi tőke beáramlása előtt. Ezzel a korábbi gazdasági rendszer egyik legfontosabb tabuja dőlt meg. A gazdasági nyitás a központosított tervgazdálkodást lebontó reformok egyik döntő harci terepe volt, de a tőke előtti kapunyitás a rendszer bukásáig még csak szöbe se jöhetett. Külföldi működő tőke kivételképpen, egyes egyeztetett, külön engedélyezett esetben léphetett be az országba.

Magyarországon a 90-es évek elején azonnal megkezdődött a külföldi működő tőke nagyarányú beáramlása. Hasonló nyitás ment végbe Kelet-Közép-Európa többi országában is, de Magyarország nagy előnyt szerzett a piacgazdasági intézményrendszer korábban megkezdett kiépítésével. Rövidesen kialakult az élenjáró országok csoportja, ezek közül is a legtöbb tőkét vonzó három: Magyarország, Lengyelország és Csehország. (Lásd a 19. táblázatot.)

A kezdeti időszakban Magyarország kiugrása látványos volt, amiben fontos szerepet játszott, hogy hazánk volt a legfelkészültebb a külföldi tőke fogadására, mivel az ehhez szükséges piacgazdasági klíma kedvező volt, a jogi és intézményi rendszer igen gyorsan kiépült. Bár 1992-ben Csehország a „puha”, sokkmentes átmenet Klaus-féle propagandájával a magyart megközelítő tőkebeáramlást ért el, ez már 1993-ban visszaesett. Mindhárom országban, de mindenekelőtt nálunk kiugró eredményt hozott az 1995-ös év, ez volt a hazai energiaszektor privatizációjának éve. 1996-tól a sokkal nagyobb gazdaságú Lengyelország lett az éllovas, de az időszak egészét tekintve Magyarország vonzotta a legtöbb külföldi tőkét.

A működő tőke beáramlásának hatására a külföldi tőkével működő cégek száma az évtized közepéig nőtt rohamosan nőtt a gazdaság egészében (1996-ig 20000 fölé), utána a növekedés már mérsékelt volt. A részben vagy egészben külföldi tőkével működő cégek aránya a cégek számát tekintve már 1993-ban csúcspontra (22,7 százalék) jutott – attól kezdve a tisztán hazai tőkéjű (főleg kis-) vállalkozások számának növekedése meghaladta a külföldi tőkével működőkéét. De ami ennél fontosabb: a külföldi tőke aránya a vállalatok összes jegyzett tőkéjében a 90-es években folyamatosan nőtt, és 1998-ban 37,6 százalékot ért el. Ezzel párhuzamosan nőtt e vállalatok exportjának aránya az ország igen gyorsan növekvő exportjában, az 1989. évi 10 százalék után rohamos emelke-

déssel már 1994-ben 60 százalék fölé került, 1998-ra pedig 79 százalékot ért el (*Hamar, 2001. 9. o.*).

A külföldi tőke beáramlásának egyik formája a privatizáció volt. Az ismert adatok szerint 1990–1998 között az állami vagyonkezelő szervezetek privatizációs bevételeinek mintegy 60 százaléka (csaknem 1000 milliárd forint) külföldi valutában folyt be. 1995-ben ez az arány 85 százalék körül volt (KSH Statisztikai Évkönyv, 1996. 336. o.). A külföldi tőke privatizációban való részvételéről, arról, hogy ez mit jelentett az ország eszközállománya, beruházásai szempontjából, különböző nézetek vannak. Kétségtelen, hogy az egyik legnagyobb privatizáció, az energiaszektor regionális óriásvállalatainak 100 százalékos vagy részleges külföldi tulajdonba kerülése után nem következett be a beruházások várt felfutása. Ezt részben az energiaárak körül a kormány és a vállalatok között kialakult vitának, részben a gazdaság energiaigénye mérsékelt növekedésének lehet tulajdonítani. Egy másik vitakérdés az a bírálat, hogy a külföldi tulajdonosok sok esetben nem működtetni kívántak kapacitásokat, hanem piacokat vásároltak, és emiatt számos vállalatot, vagy éppen gazdasági tevékenységet, iparágat lényegében megszüntettek Magyarországon. (Példaként leggyakrabban a cementipart említik.) Véleményünk szerint a megszüntetés okait mélyebb közgazdasági elemzéssel kellene feltárni. Tekintetbe kell venni a megvásárolt üzemek versenyképességi szintjét és annak növelhetőségét is.

A külföldi működő tőke beáramlása terén megkülönböztetett jelentőségük van a zöldmezős beruházásoknak. A zöldmezős beruházások arányáról különféle becslések állanak rendelkezésre. A Privatizációs Kutatóintézet szerint a magyarországi zöldmezős beruházások értéke 1996 végén 3,8 milliárd dollár volt, ami a teljes működőtőke-beáramlás 22 százaléka. A beáramlott működőtőke-állomány és a privatizációs bevételek összevetése alapján a zöldmezős beruházások felső határa 34 százalékra tehető (*Antalóczy – Sass, 2000. 8. o.*). A zöldmezős beruházások jelentős része a vám szabad területek befektetési előnyeinek kihasználására jött létre. *Antalóczy Katalin* és *Sass Magdolna* becslése szerint az 1999 végén regisztrált, 116 engedéllyel rendelkező vám szabad terület közül 70-75 jöhetett létre külföldi befektetők zöldmezős beruházásával (a külföldi tőke aránya ebben a körben meghaladja a 90 százalékot). (*Antalóczy – Sass, 2000. 9. o.*) A szerzők megjegyzik, hogy a hazai zöldmezős befektetéseket a privatizációhoz kapcsolódó beruházásoknál jóval nagyobb szektorális és földrajzi koncentráció jellemzi. A megcélzott fő szektorok az autógyártás, elektronika és egyéb gépipari ágazatok voltak, a beruházások megvalósulásának helyszíne pedig döntően a nyugati, határ menti országrész és Budapest környéke.

Szám szerint a legtöbb külföldi tőkével működő vállalat a beruházások csoportosításában alkalmazott KSH-bontás szerint (sorrendben) a kereskedelemben, a feldolgozóiparban és az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások körében létesült (9324, 3962, illetve 3851 vállalat). Ugyanakkor a befektetett külföldi tőke részesedése az összes jegyzett tőke százalékában a feldolgozóiparban nőtt 1998-ig a legmagasabbra, 59,8 százalékra, ezt a pénzügyi tevékenységben elért 48,2 százalék követi, és a kereskedelemben is igen magas az arány, 46,2 százalék.

A külföldi tőkével működő vállalatok a nemzetgazdaság beruházásaiban a 90-es években egyre fontosabb szerepet tölthettek be. 1989-ben a beruházások 11,0 százalékát, 1994-ben már 48,8 százalékát adták, 1998-ra pedig részesedésük elérte a 61,1 százalékot. Rendkívüli jelentősége volt a nemzetgazdaság exportképessége tekintetében meghatározó *feldolgozóipari* beruházásokban betöltött vezető szerepüknek. 1992 és 1996 között a tisztán hazai tulajdonban lévő cégek beruházásai *Hamar Judit* adóstatistikán alapuló számításai szerint (*Hamar, 2001. 16. o.*) 4,4 százalékkal csökkentek, ugyanakkor a külföldi tőkével működő cégek beruházásai meghatszorozódtak. A növekedés eltérése a hazai cégek konszolidációja után is nagy maradt: 1996 és 1998 között a rész-

ben vagy egészben külföldi tulajdonú feldolgozóipari cégek 68,2 százalékkal, míg a tisztán hazai tulajdonúak 37,3 százalékkal növelték beruházásaikat.

A külföldi működő tőke beáramlása 1999-ben és 2000-ben is folytatódott: 1999-ben az előző évihez képest 1,1 százalékkal növekedett, 2000-ben lényegében ugyanezen a szinten maradt. A feldolgozóipar aránya a külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjében 1999-ben 37 százalékot tett ki.

Felhasznált irodalom

- Ábel István – Öcsi Béla [1999]: Finanszírozási szerkezet és tulajdonforma. *Közgazdasági Szemle*, október.
- Antalóczy Katalin [2001]: Magyar gyógyszeripar – privatizáció után. *Külgazdaság*, február.
- Antalóczy Katalin – Sass Magdolna [2000]: Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetésösztönzés a világ gazdaságban és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, május.
- Antalóczy Katalin – Sass Magdolna [2000]: Zöldmezős működőtőke-befektetések Magyarországon: statisztikai becslés, vállalati motivációk, gazdasági hatások. *Külgazdaság*, október.
- Árvai Zsófia – Menczel Péter [2001]: A magyar háztartások megtakarításai 1996 és 2000 között. *Közgazdasági Szemle*, február.
- Bauer Tamás [1981]: Tervgazdaság, beruházás, ciklusok. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Bélyác Iván [1999]: A beruházási fordulat. Tanulmányok a rendszerváltás időszakából. Pécs, Janus Pannonius Egyetem Kiadó.
- Darvas Zsolt – Simon András [1999]: Tőkeállomány, megtakarítás és gazdasági növekedés. *Közgazdasági Szemle*, szeptember.
- Dedák István [2000]: A gazdasági felzárkózás növekedésméleti összefüggései. *Közgazdasági Szemle*, június.
- Erdős Tibor [1986]: Növekedési ütem, növekedési pálya. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Erdős Tibor [2000]: A fenntartható gazdasági növekedés néhány elméleti problémája. *Külgazdaság*, július–augusztus.
- Hamar Judit [1999]: A külföldi működő tőke beáramlásának területi és szektorális jellemzői Magyarországon. KOPINT-DATORG Műhelytanulmányok, 31. szám, február.
- Hamar Judit [2001]: A külföldi és a hazai tőkével működő vállalatok szerepe a magyar iparban. *Külgazdaság*, április.
- Jankovics László [2001]: „A demokráciát önmagáért kell szeretnünk!” Kornai János előadása vietnami látogatása kapcsán. *Külgazdaság*, október.
- Klauber Máttyás – Barta Attila [2000]: Négy sávú fejlődés. Az autópályák hatása a gazdasági növekedésre. *Cégvezetés*, 1–2. szám.
- Kopátsy Sándor – Matolcsy György – Sebestyén Tibor [1997]: A hazai vagyoneérték és az amortizáció alakulása az 1961–1998. években. Privatizációs Kutatóintézet.
- KOPINT-DATORG [1998]: A világ és Magyarország gazdasága középtávon: 1998–2002. Budapest.
- Kovács Tibor [1999]: Vállalkozási övezetek – ipari parkok. *Gazdaság és Statisztika*, 4. szám.
- KSH [1996]: A beruházások alakulásának főbb tendenciái, 1991–1994.
- KSH [1999]: A beruházások alakulásának főbb tendenciái, 1995–1997.
- KSH [2000]: A gazdaság növekedését elősegítő húzó ágazatok. Nemzetközi összehasonlítás. (Összeállította: Nyitrai Ferenecné dr.)
- Molnár László – Skultéty László [1999]: A beruházások alakulása 1992–1998 között. *Közgazdasági Szemle*, december.
- Schweitzer Iván [1980]: Központi döntések – vállalati erőfeszítések. *Gazdaság*, I. szám.
- Schweitzer Iván [1982]: A vállalatnagyság. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*.
- Soós Károly Attila [1986]: Terv, kampány, pénz. Szabályozás és konjunktúraciklusok Magyarországon és Jugoszláviában. MTA Közgazdaságtudományi Intézet – *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó* – Kossuth Könyvkiadó, 1986.
- Szalavetz Andrea [2000a]: A befektetésösztönzés regionális tapasztalatai Magyarországon. *Külgazdaság*, február.
- Szalavetz Andrea [2000b]: A külföldi tőkebefektetések regionális hatásai – gazdaságpolitikai megfontolások. *Külgazdaság*, július–augusztus.

Függelék

1. táblázat

A bruttó nemzeti termék (GDP) összege és felhasználása (Milliárd forint, 1988. évi változatlan áron)

	GDP	Bruttó beruházás	Készletváltozás	Lakossági fogyasztás	Közösségi fogyasztás	Nettó export
1950	307,50	48,20	18,50	215,00	27,90	-2,10
1951	417,40	61,30	108,70	216,20	34,50	-3,30
1952	321,00	70,10	-13,30	205,50	63,30	-4,70
1953	408,20	70,00	56,60	208,20	77,20	-3,90
1954	376,30	53,90	22,80	256,7	48,10	-5,20
1955	420,20	51,70	59,70	268,7	42,10	-2,00
1956	216,10	53,40	-156,30	285,8	36,40	-3,10
1957	617,40	49,30	227,10	316,1	38,20	-13,30
1958	484,30	62,40	68,00	318,0	39,00	-3,00
1959	509,30	75,60	60,00	337,7	42,10	-6,20
1960	567,50	94,00	85,00	358,0	42,10	-11,70
1961	610,80	90,90	123,20	359,2	46,80	-9,20
1962	645,60	100,70	123,00	373,7	59,30	-11,00
1963	659,40	114,00	142,90	391,7	60,90	-14,00
1964	758,00	121,40	168,30	422,4	64,50	-18,50
1965	705,40	122,70	108,10	427,9	61,50	-14,60
1966	737,90	135,40	107,00	445,6	60,90	-11,10
1967	835,10	161,60	156,80	473,1	62,90	-19,20
1968	849,80	164,10	140,50	494,2	68,60	-17,60
1969	833,80	177,10	75,10	518,8	72,80	-10,10
1970	908,40	208,30	83,70	559,10	86,00	-28,80
1971	1118,20	233,70	236,70	596,10	96,20	-44,60
1972	975,00	228,70	61,30	610,60	95,30	-20,90
1973	982,90	235,90	23,50	635,90	96,40	-8,80
1974	1213,60	264,80	187,30	681,10	108,10	-27,70
1975	1269,30	292,90	187,10	708,20	111,00	-29,80
1976	1329,10	293,30	223,30	721,50	116,10	-25,20
1977	1363,30	328,90	180,00	754,20	123,10	-23,00
1978	1667,00	344,90	448,30	782,80	135,00	-44,00
1979	1314,90	347,40	42,50	798,80	141,30	-15,20
1980	1347,90	327,40	86,70	804,30	141,50	-12,00
1981	1405,60	313,20	124,10	825,40	147,90	-5,20
1982	1388,90	308,30	85,80	835,90	149,50	9,20
1983	1322,30	297,80	13,30	840,30	149,90	21,10
1984	1355,40	286,80	33,30	850,20	151,80	33,30
1985	1353,60	278,00	25,80	861,80	158,10	29,90
1986	1419,60	296,10	60,40	878,90	165,40	18,80
1987	1380,60	325,20	-46,30	912,00	165,90	23,70
1988	1443,10	295,60	60,00	873,80	175,00	38,70
1989	1449,00	310,30	44,70	893,60	164,00	36,10
1990	1401,30	283,60	43,70	861,10	168,30	44,60
1991	1236,10	250,40	3,90	811,20	163,80	6,80
1992	1197,78	243,89	-41,47	811,20	171,83	12,33
1993	1190,59	248,77	19,04	826,61	219,08	-122,90
1994	1225,12	279,86	40,97	824,96	191,26	-111,92
1995	1243,50	267,83	79,31	766,39	183,41	-53,44
1996	1259,66	285,77	109,62	740,33	175,71	-51,77
1997	1317,61	312,06	117,73	753,60	185,73	-51,51
1998	1382,17	353,57	149,71	790,53	185,17	-96,81
1999	1442,99	374,43	151,00	826,89	186,65	-95,99
2000	1518,02	399,14		854,18		

Forrás: KSH adatszolgáltatás; Bélyácz [1999]; KSH évkönyvek alapján saját számítás.